

LIBERTAS

Nr. 12

1990

Jeg en blyant

Leonard Read

Den subjektive værditeori

Thomas C. Taylor

Er den skandinaviske velfærdsmodel vejen for Østeuropa

Carl I Hagen

Frihedens forfatter

P.H. Bering

The Instability of the „Middle Way“

John Burton

Det anarkistiske begreb og dets forskellige afskygninger

Paul Eltzbacher

Bruges eller Brussels?

Russel Lewis

En liberal renæssance på fransk

Niels Erik Borges

Socialdemokratiets holdninger til privatiseringer

Peter Mogensen

Socialdemokratiets njet til privatiseringer

Niels Erik Borges

Boganmeldelser

»Nyliberalen« - Organ for Frihetsfronten

Ludwig von Mises: The anticapitalistic mentality

Henrik Stangerup: Manden, der ville være skyldig

Walter E. Williams: South Africa's War against Capitalism

Fernando Pessoa: Den anarkistiske bankier

»Tidsskriftet Libertas« er et uafhængigt ny-liberalt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

ISSN 0107-8046

Udgiver

»Tidsskriftet Libertas« udgives af Libertas Selskabet Tidsskriftet udkommer 3-4 gange årligt.

Redaktion

Per Ørum-Hansen
Tage Sværke Jessen
Henrik Gade Jensen
Rasmus D. Nielsen
tlf. 86 15 71 51
Århus
Niels E. Borges (ansvh.)
Københavnsvej 36 11 th.
4600 Køge
tlf. 03 23 18 85
Michael O. Appel
Ole Kvist
Gunnar Jacobsen
Peter Kurrild Klitgaard

Artikler - signerede og usignede - udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne/ redaktionen.

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art, men påtager sig intet ansvar for materiale, der er tilsendt uopfordret.

© Copyright Tidsskriftet Libertas. Tilladelse til eftertryk gives gerne - dog kun efter forudgående tilladelse fra redaktionen og med tydelig kildeangivelse.

Medlemskab/abonnement koster 200,- kroner og dækker 3-4 numre af tidsskriftet, 4-6 nyhedsbreve, adgang til konferencer, seminarer, møder m.v.

Gironr.: 8 08 05 77

Forretningsfører

Libertas, c/o stud. polit. Jarl Kure,
Marstalsgade 16 st., DK-2100 København Ø.
Tlf. 01- 42 86 42 (P) & 01- 92 71 42 (A)

Sekretær

Kenth Kærhøg
Mysundegade 11 I.tv,
1668 København V.

Girokonto: 8 08 05 77

Rådgivende Kollegium

Ærespræsident Nobelpristager Professor Friedrich August von Hayek, Østrig, Professor Norman P. Barry, University of Buckingham, Storbritannien, Professor Walter Block, Fraser Institute, Canada, Ing. Hubert Jongen, Libertarisch Centrum, Belgium, Professor Leonard P. Liggio, Institute for Human Studies, USA, og Dr. Madsen Pirie, The Adam Smith Institute, Storbritannien.

Præsidium

Charlotte Albjerg, Bo Andersen, Michael O. Appel, Christopher Arzrouni, Michael Bonde-Nielsen, Niels Erik Borges, Otto Brøns-Petersen, Henrik Carmel, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Torben W. Grage, Jens Frederik Hansen, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Arne Steen Jensen, Palle Steen Jensen, Tage Sværke Jessen, Jarl Kure, Peter Kurrild-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi, Per-Olof Larsson, Steen Steensen, Dan Terkildsen, Anette Thomsen, Per Ørum-Hansen og Finn Ziegler.

Indhold

Samfund uden stat 3

Redaktionen

Jeg en blyant 4

Leonard Read

Den subjektive værditeori 6

Thomas C. Taylor

Er den skandinaviske velfærdsmodel vejen for

Østeuropa 10

Carl I Hagen

Frihedens forfatter 12

P.H. Bering

The Instability of the „Middle Way“ 14

John Burton

Det anarkistiske begreb og dets forskellige afskygninger 21

Paul Eltzbacher

Bruges eller Brussels? 24

Russel Lewis

En liberal renæssance på fransk 26

Niels Erik Borges

Socialdemokratiets holdninger til privatiseringer 27

Peter Mogensen

Socialdemokratiets njet til privatiseringer 28

Niels Erik Borges

Boganmeldelser 30

»Nyliberalen« - *Organ for Frihedsfronten*

Ludwig von Mises: *The anticapitalistic mentality*

Henrik Stangerup: *Manden, der ville være skyldig*

Walter E. Williams: *South Africa's War against*

Capitalism

Fernando Pessoa: *Den anarkistiske bankier*

Kære Læser!

Samfund uden stat.

Lige siden, 'der gik et jerntæppe ned over Østeuropa', har det været en almindelig erkendelse blandt antikommunister og anti-totalitære, at staten i bestemte former udøver et umoralsk og friheds-ødelæggende virke. Denne erkendelse har kun været udstrakt til at gælde det totalitære herredømme.

Men hvorfor denne sondring mellem, hvorvidt uretfærdighederne begås af totalitære stater og hvorvidt de begås af demokratiske stater?

Den saglige vurdering af samme problematik afgøres af, hvorvidt grundliggende rettigheder krænkes eller ej.

Det fundamentale og afgørende moralspørgsmål er hvorvidt beslutningerne indgås ved frivillige overenskomster, el

ler om de gennemføres ved hjælp af vold og tvang. Gennemføres beslutninger i et samfund ved hjælp af vold og tvang er de moralsk forkastelige og kan derfor afvises – uanset om en sådan afvisning er i konflikt med gældende lov og gældende 'demokratiske spilleregler'.

Enhver stat – uanset om der er tale demokratier eller diktaturer – bygger på voldsmonopoler. Derfor må enhver statsform ganske konsekvent afvises.

Således er samfundet uden stat den eneste samfundsform, der i et humant, anti-volds moralkodeks kan accepteres.

Jeg, en blyant

Vi bringer her en lille historie, skrevet af amerikaneren Leonard Read, stifter af „The Foundation for Economic Education“ (FEE), der ligger i Irvington-on-Hudson, nord for New York. Det er en form for skabelshistorie.

Af Leonard Read

Jeg er en blyant. En helt normal blyant med et lille viskelæder i toppen. (Mit rigtige navn er „Mongol 482“, og jeg er fremstillet af Eberhard Faber Pencil Company, Pennsylvania).

Du undrer dig måske over, hvorfor jeg vil offentliggøre min stamtavle. Ja, for det første er den ganske spændende, og den er også ganske kompliceret, selv om de fleste mennesker, der bruger mig, tager mig for givet. Men netop fordi alle anser mig for at være en ganske uinteressant hverdagsting, kan min historie være på sin plads. For, som Chesterton engang sagde: „Vi kommer til at gå under, ikke på grund af mangel på underværker, men fordi vi ikke kan se dem“.

Fordi jeg er en simpel blyant, kan jeg faktisk forklare en vigtig ting meget bedre end mange komplicerede apparater: Intet enkelt menneske har viden nok til at kunne fremstille mig! Det lyder måske fantastisk - eller hvordan? Tænk på, at der fremstilles omkring 1 1/2 mia af min slags hvert år, alene i USA. Se grundigt på mig - en smule træ, lidt bly, et viskelæder, lidt metal, farve og tryk - sku' det være så svært?

Forfædre

Du kan ikke spore mine forældre særlig langt tilbage, og det kan jeg heller ikke selv. Men jeg skal forsøge at give dig nogle navne - om ikke andet, så for at imponere en smule.

Stamtavlen begynder faktisk med et træ - et cedertræ, som voksede et sted i det nordlige Californien eller Oregon. Det krævede en masse save, traktorer og anden udrustning at få den fældede træstamme frem til jernbanen. Det er umuligt at forestille sig alle de mennesker, kundskaber og al den indsats, der var nødvendig for at fremstille maskinerne, arbejdet fra minerne til finmekanikken, for slet ikke at tale om al madlavningen til skovarbejderne. Måske medvirkede 1000 personer på en eller anden måde i den kop kaffe, skovhuggeren drak!

Stammerne sendes derefter til et savværk i San Leandro i Californien. Kan du forestille dig, hvor mange mennesker der var indblandet i arbejdet med at lave jernbaneskinneerne, banevolden, vejene og jernbanetelegrafene? De er alle blandt mine forfædre.

Derefter blev jeg savet op i San Leandro - ud af den store stamme kom der masser af små, firkantede træstykker. 1 cm tykke. De blev tørret og farvet. Hvorfor det, spørger du. Ja, faktisk af samme årsag som når kvinder sminker sig. I mennesker synes ikke at bryde jer om bleghed, hverken på jer selv eller på blyanter.

Derefter bliver træstykkerne vokset og tørret igen. Jeg undrer mig over, hvor meget arbejde der egentlig er nødvendigt bare for at få den specielle farveblanding. For ikke at tale om belysningen på fabrikken, varmen, gulvvasken og alt det andet, der skal til, for at et savværk kan fungere. De, der vaskede gulv på fabrikken, er faktisk også blandt mine forfædre, for slet ikke at tale om de arbejdere, som lavede dæmningen,

der ejes af Pacific Gas & Electric Company, som forsyner savværket med strøm. Og glem ikke alle dem der var indblandet i transporten af træbrædderne pr. jernbane fra San Leandro til Wilkes-Barre i Pennsylvania, hvor selve blyantfabrikken ligger.

Komplicerede maskiner

Når træet til slut er kommet til fabrikken, som har kostet \$ 4 mio at opføre (glem ikke dem af mine forfædre, som sparede denne kapital sammen for at satse den på fremstillingen af blyanter), skærer en maskine siderne af hvert træstykke. Næste maskine lægger en blyantstift på hvert andet stykke træ, og derefter limes stykkerne sammen til en slags blyantssandwich. Af dette stykke bliver mine syv søskende og jeg formet. Det bly, jeg indeholder (i virkeligheden grafit), har en lige så lang slægtshistorie. Selve råmateriale brydes i miner på Ceylon. Jeg kan knapt nok forestille mig alle de minearbejdere, som har skaffet grafitten op til jordoverfladen; alle dem, der fabrikerede de papirsække, som grafitten blev pakket i - eller snoren, som blev bundet om sækkene.

Matroserne på skibet, som bragte sækkene til USA, er blandt mine forfædre, lige så vel som fyrpasserne, vi sejlede forbi, og lodsene i havnene.

Grafitten blandes op med Mississippi-ler raffineret med ammoniak. Blødgørers tilsættes, såsom dyrefedt behandlet med svovlsyre. Efter en ret omstændelig proces presses blystangen ud ligesom en pølse, der derefter tørres i højtemperaturovne. For at forøge holdbarheden behandles blystangen derefter med en varm fedtblanding, som indeholder almindelige fedtstoffer, paraffinolie og noget så eksklusivt som candellillavoks fra Mexico.

Tilbage til mig selv. Jeg blev malet med ikke mindre end seks lag farve. Ved du, hvor mange ingredienser, der er i farven? Alene alle de kemiske processer, der skal til for at lave den rigtige gule tone i farven, kræver flere mennesker end jeg nogensinde vil kunne remse op.

Øverst oppe i toppen af mig sidder det lille metalhylster af messing. Forsøg at forestille dig alle de mennesker, som arbejder i zink- og kobberminer for at skaffe råstofferne. Og hvad kræves der ikke for at forvandle malmen til en tynd messingplade? Der er oven i købet små nikkelbånd rundt om metalhylsteret.

Til sidst kommer det lille viskelæder „the plug“, som producenterne nok så prosaisk kalder det. Det er faktisk en separat ingrediens, lavet af planteolie fra Indonesien, som visker ud. Selve gummiet, som indeholder dette middel, er faktisk kun med som bindemiddel. Men alligevel skal det vulkaniseres og ikke mindst farves, i mit tilfælde med chromsulfid.

Et netværk af kundskaber

Findes der nu nogen, som vil sige mig imod, hvis jeg gentager

min påstand om, at intet enkelt menneske har tilstrækkeligt med kundskaber til at fremstille mig? Millioner af mennesker har faktisk været med til at skabe mig; mennesker, der overhovedet ikke kender noget til hinandens eksistens. Nu siger du måske, at jeg overdriver, når jeg placerer brasilianske kaffeplukker på mit stamtræ. Jeg indrømmer, at det kan virke søgt, men står alligevel fast på min påstand. Der er ikke én ud af disse millioner af mennesker, inklusive bestyrelsesformanden på blyantsfabrikken, som bidrager med mere end en brøkdel af den nødvendige kundskab. Den eneste forskel mellem skovhuggeren i Oregon og minearbejderen på Ceylon er, hvilken type kundskaber han har. Både skovhuggeren og minearbejderen er nødvendige for, at jeg kan blive til – lige så vel som laboratorieassistenten på fabrikken eller arbejderen på boreplatformen (mit paraffin er jo et biprodukt ved olie-fremstillingen).

Men nu kommer det virkelig fascinerende: Ikke én eneste af alle disse mennesker arbejder, fordi han gerne vil fremstille mig. Jeg er sikkert lige så ligegyldig for alle mine forfædre som for det barn, der tager mig med i skole den første skoledag for derefter at tabe mig.

Der er faktisk mennesker, som har medvirket ved fremstillingen, som aldrig selv har set en blyant, eller som ved, hvordan man benytter én. Deres motiver for at arbejde er nogle helt andre. Man kunne måske formulere det på denne måde: Hver og én af dem, som medvirker, ved, at han ved at arbejde på min tilblivelse kan bytte sine kundskaber til ting, som han gerne selv vil have. Måske vil han oven i købet gerne engang have en blyant ...

Ingen central styring

Der er en endnu bedre moral i min historie: Ingen har organiseret hele dette netværk af arbejde. Der har ikke været brug for nogen central styring til at organisere alt det, der var nødvendigt, for at jeg kunne blive til. Det, der styrer, er den "usynlige hånd", som du sikkert har hørt om¹.

Man har sagt, at kun Gud kan skabe et træ. Det kan vi erklære os enige i, fordi intet menneske har tilstrækkeligt med kundskaber til bare at beskrive træet, måske bortset fra rent overfladisk. Man kan f. eks. tale om, at træet repræsenterer en speciel sammensætning af gener eller kemiske stoffer. Men hvem har tilstrækkeligt med observationer og fakta til nogensinde at kunne klarlægge alle detaljer i træets liv?

Jeg, blyanten, er en sammensat tingest – jeg indeholder træ, zink, kobber, grafit og meget andet. Men det aller mest fantastiske er, at jeg ikke er et naturprodukt i sædvanlig forstand: Jeg er et produkt af millioner af menneskers samarbejde og kundskaber, et spontant samarbejde som fungerer uden nogen helst form for central planlægning. Gud alene har tilstrækkelig viden til at kunne skabe et træ; men det er også kun ham, der har tilstrækkelig viden til – på egen hånd – at kunne skabe en blyant.

Når du nu har hørt min beretning, forstår du måske, hvorfor jeg håber, at du tror på den frihed, som mennesket er ved at miste. Hvis man har kendskab til, at den arbejdsindsats, jeg taler om og samtidig ved, at al denne viden samarbejder naturligt, næsten automatisk for at gøre nytte, helt uden samarbejde mellem regeringer, planlægning eller tvang, så har man fundet frem til en helt nødvendig begrundelse for friheden: Tiltroen til det frie menneske. Uden denne tro på mennesket er friheden umulig.

Så snart regeringer får monopol på kreativ virksomhed som f. eks. distribution af post, bliver alle forledt til at tro, at denne virksomhed ikke kunne eksistere, hvis den blev organiseret uden tvang. Og hvorfor så det? Jo, netop fordi alle og enhver ved, at han aldrig vil få tilstrækkelig viden til selv at kunne drive virksomheden, som f. eks. postservice.

Alle ved også, at ingen anden har denne viden. Alle har derfor ret: Ingen har tilstrækkelig viden til at kunne organisere postomdeling, lige så vel som ingen har tilstrækkelig viden til at kunne fremstille en blyant.

Hvis man derfor ikke tror på mennesket og dets formåen – måske fordi man aldrig har tænkt på, hvor meget samarbejde der er nødvendig for at fremstille en blyant – så kan man ikke andet end komme til den fejlagtige konklusion, at virksomheden, f. eks. postvæsenet, kun kan drives efter centrale, offentlige retningslinier.

Hvis det nu kun var blyanter som mig, der var resultatet af mennesker og deres frivillige samarbejde, så ville det måske være svært at finde en konklusion. Men der findes beviser overalt. Postservice er en ganske ukompliceret ting sammenlignet med f. eks. produktion af biler eller udviklingen af lommeregnerne.

Når vi nu taler om kommunikation. Når regeringer ikke blandet sig, er udviklingen gået fremad med kæmpeskridt. Den menneskelige stemme kan sendes rundt om jorden på ganske få sekunder. TV viderebringer begivenheder samtidig med, at de sker; de frie initiativer bringer 150 mennesker fra Seattle til Baltimore på mindre end 4 timer. Det frie initiativ skaffer olie fra den Persiske Golf til New York til en pris, der for 2 kg. olie er minde end hvad postvæsenet skal have for at bringe et brev tværs over gaden.

Frihed

Kernen i det, jeg vil fortælle, er følgende: Brems ikke menneskers energi og kreativitet ved hjælp af politik. Organiser i stedet samfundet sådan, at love og regler fjerner så mange forhindringer som muligt. Tro på, at frie mennesker kan samarbejde kreativt, og at "den usynlige" hånd kan klare samarbejdet. Lad den kreative kundskab få lov at udfolde sig. Tilliden vil blive besvaret. Min egen blyantsskabelshistorie er et godt bevis.

Oversat af Palle Steen Jensen

1. "Den usynlige hånd". Udtrykket stammer fra den skotsk nationaløkonom Adam Smith. I sin bog "Nationernes velstand" (1776) brug han udtrykket til at forklare, hvordan den frie markedsøkonomi skaber større velstand for hele samfundet, selv om det enkelte menneske altid kun arbejder for sine egne interesser.

Den Subjektive Værditeori

Af Thomas C. Taylor

Forklaringen på enhver økonomisk aktivitet, der finder sted på markedet, hviler ultimativt på den subjektive værditeori. Værdien på forskellige forbrugsvarer og tjenesteydelser eksisterer ikke objektivt eller reelt i sig selv, adskilt fra den enkeltperson, som foretager værdifastsættelsen. Hans vurdering er en subjektiv sag, som end ikke han kan reducere til objektive begreber eller målinger.

Værdifastsættelse består i at prioritere tilvæksten af en bestemt ting over tilvæksten af alternative ting, som det er muligt at opnå; værdifastsættelsens resultat er en graduering af definitive kvantiteter af forskellige goder og tjenester, som enkeltpersonen beskæftiger sig med med henblik på beslutning og handling. Teorier griber til det hypotetiske begreb, værdiskala, for at forsøge at forklare og forstå den menneskelige værdifastsættelses natur. Prioriteringen af alternative mål afgøres af en persons forventninger om tilfredsstillelse gennem hvert enkelt valg, som han står over for på et givet beslutningstidspunkt. Han vil uden afvigelse vælge det alternativ, han tror vil yde ham den største tilfredsstillelse.

Subjektiviteten i værdifastsættelsen hviler på tilfredsstillelsens natur – tilfredsstillelse er subjektiv og kan ikke måles numerisk. Den grad af tilfredsstillelse, en ting giver, er altid personlig. Folk opnår tilfredsstillelse ved forskellige goder og tjenester; det betyder, at alle mennesker ikke er ens med hensyn til, hvilke ting de kan lide. Erfaring demonstrerer også, at en persons prioritering er forskellig fra tid til anden. Hans prioritering af alternative valg kan undergå en ommøblering på ethvert givet tidspunkt. Hans værdiskala kan også ændres gennem udeladelser og tilføjelser.

At relatere værdifastsættelsen til det enkelte menneske behøver ikke at betyde, at hver enkelt kun beskæftiger sig med tilfredsstillelsen af sin egen appetit og egne behov. En person kan godt finde tilfredsstillelse eller lindring ved at hjælpe en anden. Tilfredsstillelse opnås ofte gennem opfyldelsen af altruistiske motiver lige så vel som gennem »selviske«. Men essensen forbliver, at uanset hvilken form tilfredsstillelsen antager, så opstår hvert enkelt valg gennem den subjektive værdifastsættelse hos en enkelt person, som foretager dette valg. Den bekymring, som han forsøger at fjerne, eksisterer i hans egen hjerne, uanset om en sådan bekymring hører til et øjeblikkeligt problem hos ham selv eller et problem, som en anden står overfor. Hans valg udgår af hans prioritering om at fjerne en ganske bestemt bekymring frem for en anden, som han lige så godt kunne give sin opmærksomhed.

Grænsenytte-princippet

Vurderinger rettes altid mod en ganske bestemt mængde af en ganske bestemt ting eller ydelse. Valg og beslutninger bekymrer sig ikke om hele udbuddet af en bestemt vare eller ydelse. Denne marginale orientering manglede i de klassiske økonomers famleri omkring det såkaldte værdiparadoks. De var ikke i stand til at løse det rænkefulde problem om, hvorfor diamanter havde en højere pris pr. enhed end vand, når alle vidste, at vand var mere nødvendigt og værdifuldt end diamanter. Kun gennem princippet om formindskelse af grænsenytteværdien

kunne dette begrebsmæssige dilemma fjernes. Enhver yderligere enhed af en bestemt vare tildeles en nytte, som er mindre betydningsfuld og hastende end den forudgående enheds tilføjede nytte.

For at fastslå dette princip behøver man ikke, som det somme tider gøres, gribe til forklaringer om psykologisk eller fysiologisk mæthed. Princippet om, at en person altid vil anvende en given mængde af en vare eller tjeneste til at dække presserende ønsker eller behov, hvis dækning den er en fast bestanddel af, når vi taler om formålstjenlige handlinger. Da enhver foretrækker større tilfredsstillelse for mindre tilfredsstillelse, vil enhver efterfølgende enhed, der opnås, blive anvendt til mindre betydningsfulde formål, set ud fra hans værdiskala på det givne tidspunkt.

Fra princippet om at formindske grænsenytteværdien får vi en vigtig lov, som beskriver værdien på en enhed af en hvilken som helst vare, som ejes i en bestemt mængde. Værdien på en enhed af en given mængde af en bestemt vare afgøres af dens anvendelighed til dens mindst betydningsfulde brug. For at udtrykke reglen på en anden måde er værdien på en mængde af adskillige enheder af en given vare lig med den tilfredsstillelse, der ville blive fjernet ved tabet af en enhed. *Böhm-Bawerk* illustrerede loven ved at forestille sig en nybygger-farmer, som har fået fem sække korn ud af sin høst (i *Capital and Interest*). Ved den nøjagtige planlægning af denne fødevareremængde erkender han først det essentielle behov for en minimal mængde mad til at holde ham i live indtil den næste høst. Til dette formål afsætter han en sæk korn. En anden sæk afsættes til at give ham fuld styrke og et godt helbred. En tredje sæk vil sætte ham i stand til at variere sine måltider gennem anvendelse til avl af fjerkræ. Han beslutter at afsætte en fjerde sæk til at destillere sprit, og til sidst bliver den femte sæk afsat til føde til nogle papegøjer, »hvis narrestreger fornøjer ham«.

Eksemplet viser, hvordan princippet om at formindske grænsenytteværdien fungerer. Farmerens plan for sakkene med korn går fra det vigtige til det mindre vigtige. Værdien på hver sæk korn svarer til den tilfredsstillelse, farmeren forventer at opnå gennem at være i stand til at føde og blive fornøjet over sine papegøje-venner. Det er den tilfredsstillelse, han vil opgive, hvis han kom ud for den ulykke at miste en sæk korn. Da hans sække med korn er en homogen vare, behøver han ikke at undvære nogen af de fire vigtigere anvendelsesmuligheder på grund af sit tab. Han vil simpelthen udvælge den mindst vigtige anvendelsesmulighed, når han skal beslutte, hvilken del af hans oprindelige plan der ikke kan gennemføres. Værdien pr. enhed bestemmes af dens grænsenytteværdi eller tilfredsstillelse.

Princippet om formindskelse af grænsenytten og dets tilsvarende værdilov løser det værdiparadoks, der blev eksemplificeret i forskellen mellem prisen på diamanter og prisen på vand. Knaphedselementet i kontrollen med udnyttelsesgrad, en bestemt vare har, indeholder nøglen. Den relative overflod af vand, sammenlignet med tilstedeværelsen af diamanter, betyder, at tilvækst af vand kan anvendes til mindre vigtigt brug end det, hvortil den relativt begrænsede mængde af diamanter kan afses. Ingen er nogensinde i den vanskelige situation at skulle vælge mellem alt vand og alle diamanter – så

der eksisterer ikke noget meningsfyldt paradoks. Priser opstår i forbindelse med bestemte mængder af varer og ikke i forbindelse med hele kategorier af forskellige varer.

Hvis den mængde af en vare, man beskæftiger sig med, udvides til at omfatte adskillige af de mindre »enheder«, er værditeorien ikke mindre anvendelig. I så tilfælde bliver den større mængde den marginale enhed, og dens værdifastsættelse svarer til den sum af forskellige tilfredsstillinger, som den større mængde ville yde, hvis den deltes i tilvækst af fordele. Hvis vor farmer f.eks. står over for at skulle opgive tre sække kom på en gang, er hans værdifastsættelse af denne pakke ikke lig med hans værdifastsættelse eller tilfredsstillelse gennem fastholdelsen af papegøjerne – ganget med tre. Han står ikke over for at skulle vurdere en sæk alene. Han vil ofre de tre mindst vigtige anvendelsesmuligheder for kom, hvorigennem han vil afsætte de to tilbageblevne sække kom til at dække hans basale fødevarerbehov. Værdien på en »enhed« af tre sække korn svarer til den totale tilfredsstillelse, han forventer at opnå ved at avle fjerkræ, destillere sprit og holde papegøjer. Det er den marginale tilfredsstillelse, der hører sammen med den marginale enhed af tre sække.

Størrelsen på den anvendte enhed er uvigtig for værditeoriens funktion. Det kan ses af, at hvis nogen kom i den umulige situation at skulle vælge mellem alt vand og alle diamanter, ville han prioritere vand først og diamanter sidst, hvilket underkender eksistensen af noget værdiparadoks. Det følger også heraf, at hvis udbuddet af en specifik vare er så stor, at nogle enheder forbliver ubrugte, er varens grænsenytte lig nul; i så tilfælde ville man ikke forbinde nogen værdi med nogen bestemt enhed. Varen ville ikke høre til inden for økonomiens rammer og kunne let kaldes en »gratis« vare. Det er tilfældet med den almindelige luft, vi indånder (skønt problemer med luftforurening har skabt situationer, som giver dyr, ikke gratis, ren luft).

Værdi og udveksling

I en moderne økonomi er formålet med produktion at tilvejebringe varer og tjenester, som skal anvendes af andre mennesker end producenterne selv. Det er essensen i specialisering og arbejdsdelingen. I et udviklet samfund overskygger produktion med henblik på udveksling, produktion til umiddelbar anvendelse. Resultatet er, at enheder af varer og ydelser tillægges en bytteværdi oven i den brugsværdi, som de kan have for producenten. Og med den overvældende vægt på produktion for udveksling træder bytteværdien på produkter stærkt frem i forgrunden som den værdi, der virkelig har betydning og relevans for de fleste producenter, medens brugsværdien på varerne er meningsfyldt for forbrugerne.

Det kunne se ud, som om bytteværdi-begrebet medfører et farvel til den subjektive værditeori, men det er ikke tilfældet. En enhed af en given vare får sin bytteværdi gennem den subjektive værdi, som identificeres med den mængde af nogle andre varer, den kan byttes for. Det er tilfældet, uanset om varen byttes direkte for nogle anvendelige byttevarer, forbrugsvarer eller for en bestemt mængde penge. Folk ønsker at få andre varer, også penge, fordi de lægger en subjektiv værdi i sådanne anskaffelser. En vares værdi som byttemiddel er baseret på den højeste tilfredsstillelse, som ejeren forventer at kunne opnå ved at afgive varen i bytte for en anden. Den subjektive værdi på den mest ønskede vare eller tjeneste,

som kan opnås i bytte, er basis for den værdi, man tillægger den vare, man ejer.

Således har enhver vare både en brugsværdi og en bytteværdi. Begge disse værdier afspejler den tilfredsstillelse, man kan forvente at opnå ved at bruge varen, enten til direkte forbrug eller som middel til at opnå en anden vare gennem ligefrem udveksling med en anden person. Den værdi, der afgør beslutningen, er altid den højeste af de to alternative tilfredsstillelsesmuligheder. Hvis varens brugsværdi overstiger dens bytteværdi, vil varen blive brugt direkte eller eventuelt gemt for senere direkte brug, og dens bytteværdi vil forgå. På den anden side vil varen blive anvendt til bytteformål, hvis dens bytteværdi overstiger dens brugsværdi, eller gemt med henblik på udveksling i fremtiden.

Det bør forestås, at bytteværdi derfor betyder den *subjektive* værdifastsættelse, ejeren foretager på varen som byttemiddel. Udtrykket »bytteværdi« bruges ofte som beskrivelse af den pris, som kan opnås på en given vare ved salg. I sammenhæng med den subjektive værditeori vil denne objektive pengeværdi imidlertid blive vurderet subjektivt på samme måde, som en ikke-kontant vares opnåelse gennem udveksling ville blive vurderet.

Brug af penge

I de moderne økonomier er penge først og fremmest påbudte penge, og deres brugsværdi med henblik på forbrug er i realiteten lig nul. Imidlertid kan penge have en betydelig brugsværdi, hvis de er lavet af metal. Guld og sølv kan f.eks. smeltes om til smykker, dekorationer og tandfyldninger. Tilfælde af omsmelting af penge til andre anvendelige produkter er ikke almindelige i moderne økonomier; penge vurderes næsten udelukkende på grundlag af deres byttemuligheder. Deres store fortjeneste er, at de tydeliggør behovet for et sammenfald af produktønsker mellem de parter, der skal bytte, som tilfældet er ved direkte tuskhandel.

Der er muligheder for direkte anvendelse af en specifik mængde penge. Den kan bruges til den nødvendige udgift til at anskaffe en anden vare eller tjeneste, der skal anvendes til forbrug. Den kan bruges på en anden vare eller tjeneste, som er nødvendig i den produktive proces for at færdiggøre eller fabrikere en ny vare. I så tilfælde foretages en investeringsanbringelse, som skal tilvejebringe fremtidige forbrugsvarer eller investeringsafkast gennem løbende forbrug af de producerede varer. Også grossister og detaillister, som ikke ændrer varen fysisk, tilvejebringer en ny vare ved at placere den på et mere fremkommeligt og passende sted. De engageres derigennem i produktionsprocessen, og de penge, der bruges på at lagere varen, er brugt på produktion i stedet for forbrug.

Den tredje anvendelsesmulighed er at lægge pengene i kassen med henblik på at betale for fremtidige udvekslinger. Det faktum, at en person beholder et bestemt beløb på et givet tidspunkt, ændrer ikke på det andet faktum, at penge vurderes for deres bytteevne. Det viser snarere, at det at være forberedt på fremtidige udvekslinger vurderes højere end at foretage udvekslinger nu. Den tilfredsstillelse, der opnås gennem en større kontantbeholdning, manifesteres ofte gennem en højere følelse af sikkerhed. Denne vurdering udspringer af den overbevisning, at man vil være i stand til at dække sine behov bedre i fremtiden ved at kunne bruge af den opsparede kontantbeholdning. At et pengemiddel yder en tjeneste eller

tilfredsstillelse og således ikke er sterilt eller uproduktivt – som det har været en udbredt opfattelse ved studiet af økonomien siden Aristoteles' dage – er blevet klarlagt af professor *W.H. Hutt*.

Princippet om formindskelse af grænsenyttens er ikke mindre anvendelig på penge end på andre varesorter. Enheder af penge benyttes på en sådan måde, at de mest hastende formål og behov dækkes først. På grund af penges udprægede delighed foretages sådanne anbringelser mere trinvis stigende, end tilfældet er med andre varesorter. Penges grænsenyttensværdi svarer så til den mindst værdsatte anvendelse, som den givne mængde kan give. Ligesom i tilfældet med farmerens fem sække korn er den tilfredsstillelse, man opnår gennem en mængde penge, den tilfredsstillelse, der skulle ofres, hvis man mistede en enhed. Et tilfældigt tab vil altid blive på bekostning af den mindst vigtige anvendelsesmulighed, som denne marginale enhed kunne dække. En person vil således anbringe sine penge blandt forbrugsudgifter, produktionsudgifter og stigninger i kontantbeholdningen på baggrund af hans værdiskala eller prioritering.

Brugs- og bytteværdi i markedsøkonomien

Et vigtigt karakteristikum ved anvendelsen af varer, også penge, i produktionen under et socialt koordineringssystem er, at brugeren ikke kun beskæftiger sig med sin egen tilfredsstillelse eller prioritering. Da han er engageret i tilvejebringelsen af varer og tjenester, som skal anvendes af andre mennesker, afhænger varesorternes bytteværdi af andre menneskers forholdsmæssige prioritering, efter at produktionsprocessen er afsluttet. Det antal dollars, som producenten formoder vil blive slutresultatet af hans produktive anstrengelser, afhænger i sidste instans af hans opfattelse af andre menneskers værdier.

I en verden af sikkerhed ville det ikke være svært at finde frem til en monetær værdifastsættelse for de anvendte varer og tjenester. I en moderne markedsøkonomi er det derimod kun i få tilfælde med garanterede kontraktsalg, at det monetære resultat af bestemte produktionsanstrengelser er relativt sikkert. Og sågar i disse få tilfælde er de investerede ressourcer normalt af en sådan størrelsesorden, at der overstiger den nødvendige til at dække kontraktsalget, hvilket indbefatter, at producenten tror på opkomsten af et salg, der endnu ikke er aftalt. Hele opgave med at producere for at dække andre menneskers behov, medens man står over for en usikker fremtid, er essensen i det at være forretningsmand.

Det ses heraf, at i markedsøkonomien, som karakteriseres af produktionen af varer og tjenester for senere udveksling gennem et fælles udvekslingsmedium, er både brugs- og bytteværdi vitale dele i den økonomiske proces. For de endelige brugere af varer og tjenester, forbrugerne, er den tilfredsstillelse, der opnås gennem forbrug, grundlaget for værdi eller nytte. For producenter er de varer og tjenester, der skal bruges til produktion, kun meningsfulde på baggrund af de penge og den bytteværdi, de forventer at opnå gennem salget af deres produkt. Men det væsentlige, der bør huskes, når man skal adskille de to værdier, er, at bytteværdien på enhver produktiv vare har en tendens til at forbinde sig med den brugsværdi, forbrugeren tillægger dens endelige produkt. Den mængde penge, forbrugere kan forventes at anvende på forskellige forbrugsvarer og -tjenester, er under stærk indflydelse af deres subjektive prioritering. Det er denne formodede pengeindgang, som udgør grundlaget for at finde bytteværdien på varer og

tjenester, der skal anvendes til produktion.

Den subjektive værdifastsættelses gennemtrængningskraft

Subjektiv værdifastsættelse er grundlaget for al økonomisk aktivitet. Penge er ikke et mål for værdi; tværtimod er penge blevet påduttet den subjektive værdi som et middel til at eje andre ting. Enhver subjektiv værdifastsættelse er umålelig og manifesteres kun gennem specifikke valg og handlinger. Ethvert bestemt valg indikerer beslutningstagerens prioritering af alle modstående muligheder for handlingsretning, som blev overvejet på beslutningstidspunktet. At hans prioritering kan udledes af hans handlinger, betyder ikke, at andet end en prioritering ligger implicit. Som *Murray N. Rothbard* har skrevet i *Man, Economy and State*: »Vi udleder eksistensen af en specifik værdiskala på grundlag af den reelle handling; vi har intet kendskab til den del af værdiskalaen, som ikke belyses gennem reel handling«.

Der findes ingen måde at måle den tilfredsstillelse kvantitativt, som aktøren forbinder med sit valg. Ethvert valg kræver afvisningen af en forventet tilfredsstillelse af andre mulige valg; det højest prioriterede afviste alternativ er omkostningen ved enhver beslutning. Fordele og omkostninger er i sidste instans subjektive. Enhver beslutning tages på grundlag af en formodning om, at dens fordele vil overstige fordelene ved den næstbedste mulighed for handling; det er baggrunden for enhver udveksling. Der eksisterer ikke nogen lige udveksling. Ved udvekslingen vurderer både køber og sælger, at de opnår noget gennem udvekslingen. I et system med udbredt specialisering og arbejdsdeling produceres de fleste varer med henblik på udveksling. Specialiserede producenter har kun en lille, om nogen, direkte nytte af de varer, de har produceret; under princippet om formindskelse af grænsenyttens har en produktionsenheds grænsenyttens værdien nul, for så vidt angår producenterne. De tillægger de penge, de kan få for varerne, en højere værdi. På den anden side vurderer forbrugere eller købere de købte varer højere end de penge, de har brugt for at anskaffe dem. Udveksling finder kun sted, når der er forskel mellem de subjektive værdifastsættelser, de udvekslede parter giver udtryk for.

Mangelen på overvejelse af denne subjektive orientering førte til det ulykkelige begreb, »den økonomiske mand«, som afbildede enhver markedsdeltager som en, der utrætteligt forsøger på enhver måde at maksimere sin monetære situation. Denne idé er urealistisk, fordi det, folk virkelig søger gennem enhver handling, er et maksimum af fysisk eller subjektiv fordel.

Der er utallige eksempler på folk, som har afvist at øge deres monetære rigdom, fordi de har vurderet »omkostningerne« til at være højere, end det var værd. Der findes investorer, som afviser investeringer med høje monetære afkast i industrier, hvis produkter de er modstandere af. Markedstilhængere har erkendt, at folk somme tider overvejer faktorer ved siden af den udbudte vare og dens pris. Parkeringsmuligheder, de ansattes høflighed og »forretningens image« får nu opmærksomhed, når man diskuterer købmandsskab. Rige forretningsfolk, som bliver ved med at engagere sig i at skabe profit, selv på deres gamle dage, er uden tvivl motiverede af andre ting end penge i mange tilfælde. Folk overvejer ofte andre faktorer også, foruden lønnen, når de skal beslutte sig for en karriere eller et bestemt job.

Essensen i disse eksempler er at demonstrere, at folk ikke

er »økonomisk mand« i den klassiske betydning, og at penge ikke er det endelige grundlag for værdifastsættelse. Selv når de beskæftiger sig med pengesager, beregner folk ikke monetært i den mindste detalje ethvert skridt eller enhver beslutning. De maksimerer subjektivt, men ikke øjeblikkeligt, fordi monetær beregning må opgives, når dens afhængighed af tid og energi skal tages i betragtning. Böhm-Bawerk skrev herom i *Capital and Interest*:

»Hvis nogen insisterer på at vurdere med maksimal skrupeløshed enhver af de økonomiske handlinger, han foretager hver dag, hvis han insisterede på at bedømme til sidste detalje værdien af den mest overfladiske vare, han må beskæftige sig med gennem modtagelse eller anvendelse, udnyttelse eller forbrug, ville en sådan person være så optaget af at erkende og overveje, at han ikke kunne kalde sit liv for sit eget. Den korrekte maksime og den, man ville observere i det økonomiske liv, er. »Vær ikke mere akkurat, end det betaler sig. Vær virkelig eksakt i virkelig betydningsfulde ting; vær moderat eksakt i moderat betydningsfulde sager; med hensyn til den myriade af ligegyldige ting i det daglige økonomiske liv, så foretag den mest grove vurdering«.

Det kan imidlertid fremføres, at, alt andet lige, så stræber folk efter at maksimere deres monetære forhold ved at vælge mellem modstående handlingmuligheder. En person vil vælge det alternativ, som lover at maksimere hans monetære forhold, så længe han ikke lægger vægt på de ikke-monetære faktorer, som hører med til alternativerne. I en monetære økonomi er det gennem det fælles byttemedium, at folk er i stand til at anskaffe de varer, som giver dem tilfredsstillelse. Ved at maksimere deres monetære situation er de i stand til at kræve flere varer og tjenester af markedet, end de kunne med færre penge. Det må ikke drejes derhen, at folk i sidste instans søger at maksimere den monetære rigdom. Den glødende undskyldning hos 'deltagere i tilvejebringelsen af penge, hvis angivne mål er at hjælpe krøblinge, er helt sikkert ikke et symptom på grådighed. Penge er et middel, hvorigennem mange ønskede mål kan opnås.

En person vil kun acceptere mindre end den maksimale monetære situation, hvis den tilfredsstillelse, der opnås gennem ikke-monetære faktorer i forbindelse med et andet valg, mere end opvejer den tilfredsstillelse, der forbindes med penge. Ikke-monetære faktorer ser ud til at blive større med hensyn til beslutningen om arbejde end med hensyn til de beslutninger; der er forbundet med investeringsanbringelser' eller forbrugskøb: Investorer ønsker generelt at maksimere det finansielle afkast af deres investering; forbrugere ønsker generelt at få varer til den lavest mulige pris.

På trods af fordeles og omkostningers subjektivitet er begreber som *pengeindkomst* og *pengeomkostninger* således meningsfulde henvisninger til de indgående og udgående pengestrømme, som opstår i forbindelse med produktionsaktiviteter. Uden hensyn til de ikke-monetære faktorer, som er vigtige for en given producent, så er hans monetære situation eller for-tjeneste også vigtig for ham, for så vidt han ønsker at fortsætte med at købe bestemte varer og tjenester. Det betyder, at han må give mere end flygtig opmærksomhed til pengeomkostninger og pengeindkomst.

Men det må imidlertid understreges endnu engang at disse penge-beregninger ikke på nogen måde udgør et mål for værdi i den subjektive betydning. Rothbard har i *Man, Economy and State* understreget behovet for at anvende ordet *værdi* med

følelse: »Det er vigtigt at bevare den subjektive anvendelse af ordet klart i den betydning, at det er værdifastsættelse og prioritering, at det er modsat den »objektive« anvendelse i betydningen købekraft eller markedspris«. Det skulle imidlertid ikke udelukke anvendelsen af begreber som *pengeindkomst*, *pengeomkostninger* og pengeværdi eller *penge-værdifastsættelse* da de kun henviser til monetære beregninger. De refererer til den økonomiske kalkulations rammer, som er vital for at sætte kursen for produktive bestræbelser i retning af at tilvejebringe de mest ønskede varer og tjenester.

Oversat af Villy Dall fra afsnittet »The subjektive Theory of Value« i »The Fundamentals of Austrian Economics«, ASI, London, 1982.

Er den skandinaviske velfærdsmodel vejen for Østeuropa?

Af Carl I Hagen

Cato-instituttet arrangerer regelmæssigt politiske forelæsninger i sit Washington hovedkontor, hvor betydende akademikere og politikere præsenterer deres synspunkter for en tilhørerskare bestående af repræsentanter for regeringen, medier og andre deltagere i den offentlige politiske diskussion. I foråret talte stortingsmand Carl I. Hagen, der er leder af det norske Fremskrittsparti. Villy Dall har oversat talen fra Cato Polley Report, Vol. XII, No. 3, maj/juni 1990.

Efterhånden som kommunismen afskaffes i Østeuropa, prøver alverdens sociademokrater at få de nye regimer i regionen til at adoptere den skandinaviske velfærdsmodel – i modsætning til en virkelig fri markedsøkonomi. Da jeg har tilbragt det meste af mit liv i et sådant »utopia« – »det mest perfekte af alle systemer,« som de norske socialdemokrater elsker at kalde det – ønsker jeg at advare østeuropæerne mod at lytte til sirenernes sang.

De mest åbenlyse fejl ved velfærdsstaten er, at den er for dyr, og at den ikke har skabt de resultater, den blev indrettet på at skabe. Men ved nærmere eftersyn åbenbares det, at velfærdsstaten er begyndt at nedbryde den arbejdsetik og følelse af personligt ansvar, som ethvert samfund i sidste ende er afhængig af. Den har allerede nedbrudt folks forståelse for visse basale begreber, hvoraf det mest vigtige er forbindelsen mellem produktion og forbrug – mellem indsats og belønning.

Den marxistiske læresætning om at »yde efter evne og nyde efter behov« – hvilket ikke er andet end, at man har en ret til andre folks ejendom – dominerer stadig den filosofiske og politiske arena i Skandinavien. Definitionen af de såkaldte velfærdsrettigheder – dvs. at folk »har krav på«, uanset deres egen indsats – er blevet udvidet hele tiden. For år tilbage mente de fleste skandinaver, at statens opgave var at tilvejebringe tilstrækkeligt med føde, husly og klæder til, at folk kunne overleve. Senere blev det til en større lejlighed og et TV-apparat, og nu er det et farve TV, en video og en charterferie. Hvad mon bliver det næste?

Det intellektuelle grundlag for denne udvikling er venstrefløjens beslutsomhed. Hvis den enkelte ikke selv er ansvarlig for at forbedre sin levestandard, er det uretfærdigt, at nogle har mere end andre. Hvis samfundet, opvæksten eller klassedeling bestemmer ens plads i livet, og hvis rigdom skyldes held eller udnyttelse af andre, er der ingen grund til ikke at bruge skattesystemet til at udsuge de rige og udvise »barmhjertighed« over for ikke bare de fattige, men også middelklassen. En sådan tankegang er almindelig blandt de intellektuelle i Skandinavien og i mindre grad blandt vælgerne i almindelighed.

Mange skandinaver mener, at rigdom skulle være resultatet af evner og hårdt arbejde, at det altså er rigtigt, at staten skal påtage sig ansvaret for at skaffe velfærd til de fattige. Jeg ønsker at se statens rolle begrænset til at udspænde et minimalt sikkerhedsnet for de virkelig svage. Dertil føjes, at dette sikkerhedsnet ikke skal være så finmasket, at det fjerner deres motivation til at slippe understøttelsen og forbedre deres egne forhold.

Under valgkampen sidste efterår stillede jeg spørgsmålet

ved det retfærdige i, at staten støtter enlige forældre. Hvorfor, spurgte jeg, skal staten garantere, at en enkeltpersons valg ikke får skadelige konsekvenser? Hvorfor skal staten belønne uansvarlighed? Aldrig har jeg været udsat for så mange skældsord, Mange mennesker følte, at jeg var blevet en slags korsridder for Moral Majority. De fattede ikke sagen. Jeg ønsker ikke at blande mig i den enkeltes liv, og jeg finder ikke, at der egentlig er noget umoralsk ved enlige forældre. Men jeg mener derimod, at folk skal tage ansvaret for deres handlinger.

I sin bemærkelsesværdige bog, *Losing Ground*, konkluderer Charles Murray, at det amerikanske velfærdssystem har gjort det mere udbytterigt at være enlig far eller mor uden arbejde end at være gift arbejder – og dermed har det været udslagsgivende til at splitte familier. Det norske velfærdssystem har ført til det samme. Jeg går ind for en stærk familiestruktur, fordi jeg ikke mener, at den enkelte er stærk nok til at beskytte sig selv mod staten. En sådan beskyttelse kræver en række frivillige forbindelser, både inden for og uden for markedet. Familien er en sådan forbindelse.

Skandinavernes indstilling til socialhjælp har ændret sig betydeligt i løbet af de seneste tiår. Velfærdsstatens arkitekt ønskede at fjerne den sociale brændemærkning ved at være på understøttelse, hvilket er en af grundene til, at det er blevet omformet fra at være et sikkerhedsnet for de virkelig trængende til at være for alle. I dag, hvor alle anses for at være klienter hos velfærdsstaten, er der ikke noget skamfuldt ved at være på understøttelse. Måske burde der være det! Ikke fordi det er andre folks penge, staten giver væk, men mere vigtigt, fordi i det lange løb er understøttelse ikke i modtagernes interesse. De bliver fanget og mangler incitament til at slippe fri. Hvilket de fleste af dem kunne – og derigennem forbedre deres liv.

Regeringens beslutning om at ville tilvejebringe økonomisk sikkerhed for alle borgere, ikke kun de fattigste og svageste, har gjort den skandinaviske velfærdsstat langt dyrere og har fejlet dens virkninger. Skønt omfordeling af velstanden til de fattige er hovedmålet med skattesystemet, er et af resultaterne, hvad Public Choice-økonomen, Gordon Tullock, har kaldt »velfærd for de bedrestillede«. Mon ikke det er sådan, at den kortsigtede nettovirkning af regeringens velfærdsprogrammer er at gavne middelklassen i stedet for de fattige, de invalide og de ældre. Til gengæld er den langsigtede nettovirkning, at alle taber derved.

Bortset fra at gøre det nemmere at tage frugten af andres indsats har skattesystemet gjort det hårdere og mindre attraktivt at kunne klare sig selv. Skatter udgør nu mere end halvdelen af Norges bruttonationalprodukt (eksklusiv olieoverskud). Det mest ødelæggende aspekt ved det norske skattesystem er en høj marginalskat på mellemindkomster. Den højeste beskatningsprocent (59,3) bruges ved indkomster over 205.000 [norske] kroner. På samme måde kan mange svenske landmænd ikke leve ordentligt af deres indkomst efter skat. Skattesystemet har skubbet mellemindkomst-skandinaver ind i velfærds-kørerne.

Hvad har vi så opnået ved at lægge en tung beskatning på

almindelige indkomster og så give en lang række sociale ydelser? Hvad har vi opnået ved at latterliggøre sådanne traditionelle værdier som at klare sig selv, driftighed og hårdt arbejde og ved at hjernevaske folk til at tro, at de er berettigede til velfærdsydelser? Svaret er naturligvis mindre beskæftigelse, mindre produktion og flere velfærdsydelses-modtagere.

En meget væsentlig følge af velfærdsstaten er ødelæggelsen af den enkeltes personlige, direkte og frivillige ansvarsfølelse over for de mindre heldige. Når folk bliver syge eller gamle, betaler staten deres børn for at tage sig af dem. Bevares, de fleste syge eller ældre foretrækker, at staten tager sig af dem frem for at ligge deres familier »til byrde«. Den »barmhjertige« velfærdsstat ødelægger faktisk barmhjertigheden ved at socialisere den. Folk begynder at afstå fra at hjælpe de mindre heldige, med mindre de bliver betalt for det.

Selv om direkte velfærdsbetalinger måske er det mest ødelæggende aspekt ved velfærdsstaten, bruges langt de største beløb på ydelser om sygesikring og pensioner. Nogle mennesker mener, at Norge bruger for lidt på sygesikring. Vi bruger mindre end 7 pct. af BNP – i sammenligning med, at USA bruger mere end 11 pct. Problemet er, at næsten alle pengene bruges på at lønne sundhedsarbejdere i den offentlige sektor. Deraf kommer, at der er lange ventelister, ikke kun for mindre operationer og behandling, men også for livstruende lidelser.

Ydermere må tilføjes, at selv om sygesikringsudgifterne er steget enormt i løbet af de senere år (ligesom i de fleste andre vestlige lande), er en stor del af pengene brugt på at forbedre arbejdsforholdene for de ansatte, ikke til at sikre mere og bedre behandling af patienterne. Denne situation er selvfølgelig typisk for offentlige væsener uden konkurrence: Kunden betyder ikke meget.

Fremskrittspartiet ønsker at ruske op i sygesikrings-establishmentet ved at indføre et kuponsystem, der svarer til USAs Medicare forudbetalingssystem, og ved at lade sygehuse – private og offentlige – konkurrere om kunderne. Offentlig finansiering vil stadig være til stede fonde fleste sygesikringsydelser. Det ser måske ikke ud som nogen radikal frimarkedsidé her i USA, men tro mig: Det er det i Norge!

Jeg er sikker på, at De kender de problemer, som

Norges pensionssystem udgør. Ligesom USAs socialsikring er det et system, hvor udgifterne afholdes af de løbende indtægter. Sammensætningen af den norske befolkning ændrer sig hurtigt, så der vil blive stadig flere pensionister og stadig færre arbejdere til at støtte dem. Oven i købet opbygges betydelige ekstra tilskudsforpligtelser, uden at der sættes penge til side til dem. Den eneste reelle løsning er at indføre et system, hvor der betales for det hele. Men det ville være politisk umuligt på kort sigt: Nutidens arbejdere skulle så betale for både deres egne pensioner og for de nuværende pensionisters. Fremskrittspartiet har derfor foreslået at indfase et system, hvorunder en minimumspension til alle arbejdere betales af staten, mens alle ekstra tilskud skal betales af private (og dermed fuldt indbetalte) pensionsfonde.

Vi fremsatte dette forslag under valgkampen sidste efterår, og vi mistede formentlig adskillige procent af stemmerne til følge. Ærlighed er en farlig ting i politik, og mange vælgere kunne ikke lide, at vi fortalte dem sandheden om den kommende sociale sikringskrise. Når jeg ser tilbage, har jeg blandede følelser omkring sagen. Det er aldrig rart at miste vælgere, men spørgsmålet må bringes frem. På det seneste har flere forskellige eksperter og de folkelige medier sagt, at et system, der involverer private,

pensionsfonde, skulle overtage nogle af det offentliges forpligtelser, hvilket grundlæggende er, hvad vi sagde sidste efterår.

Hvis den skandinaviske velfærdsstat er en fejltagelse, hvorfor er den så ikke blevet afskaffet? Lad mig først sige, at norske vælgere begynder at forlange et alternativ, hvilket bevises af Fremskrittspartiets vækst i løbet af de seneste tre år – fra 3-4 pct. af stemmerne til 12-15 pct. – Og tilbagegangen for både Arbeiderpartiet og Høyre. Én af grundene til, at den norske stat har overlevet, er, at det etablerede samfund har støttet den så stærkt. Et overvældende flertal af de intellektuelle i Norge er socialister; mange af dem ligefrem marxister.

Norge har ikke nogen stærk frimarkeds-tradition ligesom USA. De konservative i Norge har altid været »slappere« og har altid været i defensiven, har accepteret og adopteret de fleste af socialisternes basale synspunkter. Sidste efterår offentliggjorde Norges mest prominente socialdemokratiske tænketank imidlertid en rapport, som konkluderede, at venstrefløjens var i tilbagegang, og at utilfredsheden med velfærdsstaten var i vækst.

En anden grund til, at den norske velfærdsstat har overlevet; er den appelsin turbanen, som overskuddet fra Nordsøolien og gassen var. Den udgør 10 pct. af den norske stats provenu. Det har sat regeringen i stand til at betale for en udvidelse af velfærds-systemet uden at behøve at forhøje skatterne. Hvis nordmændene var blevet tvunget til at betale for alle sociale ydelser ud af deres egne lommer, ville de formentlig være blevet desillusionerede over velfærdsstaten langt tidligere.

Jeg må også understrege, at velfærdsstaten er en slags tidsindstillet bombe. Efterhånden som befolkningen bliver ældre, og nordmændene dermed kræver flere og flere ydelser, vil sygesikringen og pensionssystemet blive udsat for nogle reelle kriser. Ydermere er konsekvensen af at ødelægge den enkeltes incitament til at klare sig selv endnu ikke fuldt synlig. Jeg tror, at velfærdsstatens fejltagelser vil blive stadig mere synlige i løbet af de nærmeste år, og at der vil blive mulighed for reelle reformer. Vi vil måske snart opleve tidevandsbølgen.

En vigtig erfaring, specielt for de nye regimer i Østeuropa, er, at en stærk produktionssektor er nødvendig for at understøtte en stor velfærdssektor. Tænk bare på Sverige. Sverige var før velfærdsstatens indførelse et af verdens rigeste lande. Først lykkedes det for regeringen at holde økonomien gående, medens man udvidede velfærdsstaten. Men i 1970'erne og 1980'erne oplevede Sverige nogle af de laveste økonomiske vækstrater i den vestlige verden – ikke, fordi den svenske industri var ineffektiv, men fordi den ikke var stærk nok til at bære de tunge byrder ved at finansiere velfærdsstaten. Nordmændene ville have haft endnu værre oplevelser, hvis det ikke havde været for olien.

Mit råd til østeuropæerne er derfor at holde velfærdssektoren på et minimum og kun udspænde et sikkerhedsnet under de virkelig trængende. Efter at man har opbygget produktive økonomiske forhold, kan man overveje at omfordele velstanden. Det vil stadig være en dårlig idé, men det vil i det mindste ikke knuse samfundene.

Mit råd til Vesten er at kigge nærmere på den skandinaviske model. Vi skandinavere bliver mere og mere desillusionerede med velfærdsstaten og holder op med at tro, at den kan levere, hvad der blev lovet. Systemets moralske risici – dets opfordring til uproduktivitet og til asocial opførsel – bliver tydelige for os. Den skandinaviske velfærdsstat har intet at tilbyde hverken Øst eller Vest. Ingen bør indføre en model, som vi er begyndt at afvise.

Frihedens forfatter

Af P.H. Bering

Robert A. Heinleins forfatterskab er næsten ukendt i Danmark. Det gælder endog i libertarianske kredse, hvor han burde være højt agtet. En af grundene til denne blindhed er antagelig, at Heinlein fornuftigvis har maximeret sine udsigter til profit på bogmarkedet ved at vælge en populær genre: Science (og Fantasy) Fiction. Det har givet ham en stor læserskare i den angelsaksiske kulturkreds; men det gør ham ikke til universitetsuddannede, kontinentale kritikeres kæledægge. Det var han nu ikke blevet alligevel, for han skriver ud fra en kompromisløs libertariansk livsholdning, og de fleste etablerede »kulturarbejdere« er som bekendt socialistisk orienterede. En grundig udskældning havde også været god reklame; men kultur-pingerne i Danmark har simpelthen ikke opdaget verdens højst respekterede Science Fiction forfatter.

Det er godt nok det samme, for Science Fiction er et særdeles velegnet emne, netop fordi den etablerede herskende klasse ikke ænser den. Metoden har været kendt, i alt fald siden Holberg skrev »Peder Paars«. Heinleins valg af genre har bevirket, at han har kunnet skrive i forholdsvis ubemærket fra den herskende klasses side. Få kulturpaver i vor afkrog af verden har opdaget, hvor ideologisk farlig han er, og med hvilket humør, menneskelig varme og filosofisk dybde han behandler tilværelsens fundamentale spørgsmål. Bagsiden er så desværre, at heller ikke ret mange andre her i landet har opdaget ham, og naturligvis er han ikke oversat. Men i England og USA betragtes han, måske på linje med Asimov og Clarke, som den absolutte top inden for Science Fiction (ikke at forveksle med Fantasy Fiction. Science Fiction stiller krav til videnskabelig/teknisk troværdighed, som Fantasy Fiction ikke behøver at honorere. I øvrigt går Heinlein ikke af vejen for Fantasy Fiction (Waldo & »Magic Inc.« er måske det mest moderne værk, hvor alskens trolddom faktisk gøres praktisk taget stueren, naturvidenskabeligt set. Hans uforlignelige »Job, a comedy of justice«, har meget lidt med klassisk science fiction at gøre, men uhyre meget at gøre med de mest fundamentale spørgsmål i livet). Men hvor Asimov og Clarke er teknisk/videnskabeligt såvel som stilistisk højt kvalificerede underholdere (og inspiratorer ... hvor mange drenge er mon blevet flyvere, ingeniører og videnskabsmænd efter at have læst science fiction?), rækker Heinlein videre; han har tænkt over de samfundsmodeller, han opstiller. Meget af det, han skriver, navnlig i romanerne – har en mening og en betydning, der rækker ud over selve handlingen.

Heinlein fik afgangseksamen fra US Naval Academy i Annapolis i 1929 og gjorde herefter tjeneste som linjeofficer i US Navy i den femårige kontraktperiode. Siden forsøgte han sig med minedrift, ejendomsmæglervirksomhed og politik og tog (graduate) universitetseksamen i matematik og fysik. Under 2. verdenskrig gjorde han igen tjeneste i flåden, nu som ingeniørofficer. Som yngre var han en fremragende fægter.

Alle disse erfaringer spores i hans værker. Der står 32 bind i min reol; der eksisterer antagelig nogle stykker til. Allerede i 1939 var han etableret som science fiction forfatter. I 1951 omtales han som »dean of science fiction writers«. Han har (primo 1984) – som den eneste – modtaget »Hugo-prisen«

for årets bedste science fiction roman ikke mindre end fire gange. I 1975 modtog han »The First Grand Master Nebula Award« fra de amerikanske science fiction forfattere. »Encyclopedia Britannica« skriver om Heinlein, at han har gjort meget for at udvikle science fiction som en sofistikeret måde at udtrykke sig på litterært (»a sophisticated mode of literary expression«). – Det er ikke just nogen nullitet, de danske anmeldere og forlag så flittigt overser!

En del science fiction undergår teknisk forældelse og bliver ufrivilligt komisk at læse; men Heinleins tekster er forbløffende tidløse. I tidlige tekster undervurderer han udviklingen af edb-teknikken; men stort set kan noveller skrevet for et halvt århundrede siden læses med lige så stort eller måske større udbytte som i dag, end da de udkom. Den altid fængslende og letflydende handling i hans romaner og noveller spiller på en lang række temaer:

- organisering af revolution (»The Day After Tomorrow«, »Revolt in 2100«, »The Moon is a Harsh Mistress«).
- alternative samfundsformer (»Starsnip Trooper«, »Farnham's Freehold« m.fl.).
- personlig frihed, etik og moral.
- politikeres generelle slyngelagtighed og magtbrynde.
- ontologiske spørgsmål, dvs. spørgsmål om tilværelsens grundlag. (Antagelig begyndende med »They« i 1941).
- kærlighed og religion (»I Shall Fear No Evil«, »Job, A Comedy of Justice«, »Stranger in a Strange Land«).
- chefansvar (dette tema går igen så tit, at det må være noget, flådeofficeren Heinlein prøver at skrive sig ud af).

Det er umuligt inden for de givne rammer at gennemgå hele forfatterskabet på rimelig måde. Det hele er let tilgængeligt (undtagen for så vidt, som Heinleins ordforråd er ganske omfattende. De ikke meget øvede må være forberedte på ordbogsopslag). Selv om kvaliteten naturligvis svinger, er det hele tillige læseværdigt, underholdende, og en hel del er så tankevækkende, at det læses flere gange ... med blyant ved hånden til understregninger. Romanerne er dog som regel mere interessante ud fra et seriøst, idemæssigt synspunkt end novellerne.

Mine egne favoritter er lige for øjeblikket:

- »The Moon is a Harsh Mistress«, der beskriver en libertariansk revolution på månen, ledet af den bevidste computer »Mycroft«, der keder sig gudsjammerligt (revolutionen lykkes, ikke mindst på grund af en taktisk fordel: Det er billigt at smide sten i hovedet på jordboerne fra månen, men ikke omvendt. En pæn stor sten fra månen rammer jorden med en energi svarende til en lille atombombe! ... Det er rigtigt nok; regn selv efter!).
- »Time Enough for Love« om den evigt levende Lazarus Long (tydeligt modelleret over Thomas Jefferson).
- »Starship Troopers«, der diskuterer en samfundsmodel baseret på, at fuld borgerret (dvs stemmeret og valgbarhed) alene opnås af de, der i praksis har bevist, at de om nødvendigt er villige til at sætte livet ind for at beskytte det samfund, de lever i).

Men »Stranger in a Strange Land« om manden (ærkeenglen Michael?), der voksede op blandt marsvæsener og først som voksen udsættes for menneskesamfundets mærkværdigheder,

er så sandelig også væsentlig. Den var i høj grad med til at præge USA's 60'er generation.

Heinlein er på ingen måde nogen blåøjet vækkelsesprædikant for et Adam Smith'sk tusindårsrige. Selv om den libertarianske revolution («The Moon is a Harsh Mistress», 1966) faktisk sejrer, så varer det ikke længe, før de revolutionære har snæret sig selv ind i nye politiske bånd ... ganske svarende til, at revolutioner også her på Jorden som regel ender som værre tyrannier end dem, de erstatter. («The Cat Who Walked Through Walls», 1985). Et af den gennemgående helt i adskillige Heinlein-værker Lazarus Long's valgsprog er karakteristisk nok: »Never underestimate the force of human stupidity!«

At forholdene kan blive ret så forfærdelige, når statsmagten bryder sammen, og alskens fanatiske smågrupper forsøger at etablere sig som magthavere via summariske henrettelser af deres yndlingsaversioner og syndebukke, beskrives en passant i

»Friday« fra 1983, Romanen belyser samtidig vore køns- og racefordomme. Helten og fortælleren er en kvindelig lejesoldat ansat i et privat firma. Hendes speciale er farlige kuréropgaver, og så er hun for resten ikke noget »rigtigt« menneske i omgivelsernes øjne, for hun er ikke født af en mor, Hun er et kunstprodukt, baseret på de bedste dele af mange forskellige menneskers arveanlæg.

I øvrigt er helten i »Starship Troopers« fillipino. I »The Cat Who Walked Through Walls« er han sort. – Et velment, men nok lidt krampagtigt forsøg på at underminere vore racefordomme.

I 1980 skrev Heinlein »The Number of the Beast«, hvor han sammenkæder ikke alene samtlige egne hidtidige og fremtidige værker, men samtlige litterære frembringelser overhovedet i ét logisk sammenhængende mønster. Det sker via en opdagelse, han kalder »multipersonal solipsisme«. Det er ikke kedeligt! Romanen »I Will Fear No Evil« fra 1971 beskriver USA omkring årtusindskiftet, hvor staten har opgivet at garantere for sikkerheden i gaderne – men hvor skattevæsenet er så aktivt som nogensinde. Hovedpersonen er en 95-årig mand, der får et barn med sig selv. Kun en Heinlein kan få en så vanvittig idé – og bruge den, så den bliver sandsynlig!

»Britannica« slutter sin artikel om Heinlein som følger: His background in science and technology, combined with other interests in semantics, economics, history, and sociology gives his writing a considerable depth and interest«

Kort sagt: Læsning af Heinlein er en særdeles underholdende måde at studere praxologi på. Læs ham!

P.H. Bering

The Instability of the “Middel Way”

Af John Burton

1. FORESTILLINGEN OM ‘MIDDELVEJEN’

Siden den anden verdenskrig har forestillingen om en ‘middelvej’ mellem et fuldt kollektiviseret økonomisk system og den klassiske liberalismes idé om en økonomi med en minimal stat/frit marked været vestens fremherskende politiske og økonomiske ideologi. Gennem hele denne tidsperiode har de fleste af de vigtigste partier i de vestlige lande gjort sig til talsmænd for den ene eller anden version af denne ‘middelvej’¹.

De fleste - men ikke alle - af vestens økonomer har accepteret og anbefalet denne generelle ideologi. Siden 1930erne har den brede strøm af vestens økonomer forsøgt at finde en analytisk retfærdiggørelse for idéen om en middelvej i velfærdsøkonomien og i makroøkonomien. De har forsøgt at argumentere for det, nobelpristageren professor James Meade, en førende figur i udviklingen af denne ortodoksi i mere end et halvt århundrede, har beskrevet som ‘en meget vidtrækkende statsplanlægning, nationalisering, kontrol og intervention’², men ikke for en fuldstændig undertrykkelse af den private sektor. Den samme fremherskende ideologi kan i denne periode iagttages i de fleste andre socialvidenskabelige discipliner i vesten.

Disse magtfulde ideologiske og politiske strømninger har, oversat til regeringers politik og lovgivning, haft vidtrækkende indflydelse på den måde, de vestlige landes økonomiske og politiske processer har fungeret på. I den populære og akademiske litteratur kalder man sædvanligvis stadig disse lande for kapitalistiske eller markedsøkonomier. Denne beskrivelse er nu ganske misvisende. Alle de lande, hvor regeringen bestemmer over og allokerer omkring halvdelen af den registrerede nationalindkomst og i stor udstrækning regulerer resten af økonomien (som i England), kan ikke beskrives som markedsøkonomier. Begrebet ‘blandingsøkonomi’ er møntet for at betegne resultatet af, at man har styret hen imod en ‘middelvej’.

Blandingsøkonomiens uklare natur

Det er et talende vidnesbyrd om vedtagne idéers magt, at blandingsøkonomien er blevet en realitet i vesten uden en generel forståelse endside en videnskabelig forståelse blandt økonomer med hensyn til, hvordan et sådant politisk-økonomisk system ville eller kunne arbejde som en helhed.

Økonomer har rigeligt af teorier og megen empirisk vidnesbyrd vedrørende den private sektors virkemåde. Men til trods for at der gennem de sidste 20 år er opstået en gren i økonomien, der tager sig af offentlige beslutninger (‘public choice’) - en økonomisk analyse af det politiske og bureaukratiske system - så har økonomerne relativt lidt testet viden med hensyn til, hvordan den sfære af økonomien arbejder, som normalt er kontrolleret af det offentlige.

Ydermere har økonomerne ingen almen teori om den måde, hvorpå blandingsøkonomien som et sammenhængende system virker (sådan som de har med hensyn til det kapitalistiske systems virkemåde). Endog selve definitionen af blandingsøkonomien forbliver uklar på trods af årtiers erfaringer med et sådant system. I et essay kaldt ‘The Nature and Significance of the Mixed Economy’, adresseret til British Association for

the Advancement of Science, giver professor Maurice Peston følgende definition:

‘Antageligt kaldes de vestlige økonomiske systemer blandede, fordi både deres private og offentlige sektorer er ganske store..... Blandingsøkonomien er en slags hybrid mellem ren socialisme og ren kapitalisme’³.

Det er omtrent som at definere London som beliggende et sted mellem Moskva og San Francisco. Selv om det er sandt, er det ikke meget oplysende.

Hayek om ‘middelvejens’ dragende kraft

I *Vejen til Trældom* kastede Hayek lys over denne ejendommelige anomalitet i vestens nyere og aktuelle historie - den dragende kraft, forestillingen om ‘middelvej’ har, så vidt udbredt og dog så lidt forstået:

‘Forestillingen om en fuldstændig Centralisation af den økonomiske Virksomheds Ledelse afskrækker stadig de fleste Mennesker, ikke blot på Grund af Opgavens uhørte Vanskelighed, men endnu mere paa Grund af den Skræk, som vækkes ved Tanken om, at alting skal dirigeres fra et eneste Sted. Hvis vi til Trods herfor hastigt nærmer os en saadan Tilstand, beror dette for en stor Del paa, at de fleste Mennesker fortsat tror paa Muligheden af at finde en gylden Middelvej mellem den fri Konkurrence paa alle Omraader og en central Ledelse. I Virkeligheden er ved første Blik intet mere plausibelt eller mere egnet til at tiltale forstandige Mennesker end den Idé, at vort Maal ikke kan være hverken den fuldstændige Decentralisation i den fri Konkurrence eller den fuldstændige Centralisation med en eneste Plan, men derimod en passende Blanding af begge Metoder’⁴.

Denne iagttagelse, foretaget for godt 40 år siden, er fortsat en indsigt i kilderne til vestens aktuelle politiske og økonomiske tænkemåde. Forestillingen om en ‘middelvej’ opnår fortsat støtte, fordi den overfladisk set lyder så balanceret, fornuftig og rimelig.

Er ‘middelvejen’ vejen til trældom?

Det spørgsmål vi må stille os nu er, hvorhen denne temmelig uvisse sti ‘middelvejen’ fører os. De sidste 40 års erfaringer afslører nogle vigtige tendenser med hensyn til blandingsøkonomiens arbejdsmåde.

Gennem hele efterkrigstiden er statens udgifter steget massivt i hele den vestlige verden med en gennemsnitshastighed, der er hurtigere end nationalindkomstens vækst⁵. Regeringens regulering af de økonomiske aktiviteter er også udvidet ganske betydeligt, især i U.S.A.⁶. Det er den offentlige sektor, der har haft den betydeligste vækst i blandingsøkonomierne. Er det tænkeligt, at den såkaldte ‘middelvej’ ikke er andet end en langsom vej til trældom, til statens endelige dominans over alle økonomiske aktiviteter?

I *Vejen til Trældom* undersøgte Hayek ikke dette spørgsmål i detaljer, men er først og fremmest optaget af faren ved fejlagtige kollektivistiske økonomiske og sociale idéer. Men han advarede:

‘Baade den fri Konkurrence og den centraliserede Ledelse bliver svage og ineffektive Redskaber, hvis de præsenteres i ufuldstændig Form. De er alternative Principper for Løsnin-

gen af det samme Problem; en Blanding af dem betyder, at ingen af dem kommer til at virke effektivt, og Resultatet bliver endnu værre, end hvis man konsekvent havde holdt sig til et af Systemerne. Eller for at udtrykke sagen på en anden maade - Planøkonomi og fri Konkurrence kan kun forenes ved Planlægning for fri Konkurrence, men ikke ved Planlægning imod den⁷.

Den lange periode med velstandsstigning som i vesten fulgte på den anden verdenskrig (det såkaldte 'long boom') og som varede indtil sidst i 1960'erne forekom mange økonomer at modbevise denne dom. Fremkomsten af stagflation og svækket produktivitet sidenhen i hele vesten har imidlertid givet en sådan tidligere optimisme et koldt styrtebad af bekymrende kendsgerninger.

Hvilken fremtid har blandingsøkonomien? Hvilke kræfter driver dette politisk-økonomiske system frem og henimod hvilket resultat? Dette essay omhandler disse spørgsmål, idet det anvender nogle udviklinger i både public choice økonomiens og den østrigske økonomiske skoles analyser, inklusive senere arbejder af Hayek. Det giver en skitse af en faktisk økonomisk diagnose af blandingsøkonomien,

Blandingsøkonomien som interventionisme

Det var en anden østrigsk økonomisk teoretiker og kollega til Hayek, Ludwig von Mises, som præciserede blandingsøkonomiens natur med størst indsigt. Mises bemærkede, at franskmændene for længe siden havde møntet et rammende begreb for sådan et system: interventionisme⁸. Selv om frivillige aftaler mellem borgerne vedbliver med at eksistere i udstrakt grad, så er det et økonomisk system, hvor regeringens intervention praktisk taget gennemtrænger hele det sociale og økonomiske liv.

Som Hayek har vist i sit arbejde *Law, Legislation and Liberty*⁹, så er resultatet af statens forstyrrende intervention en udbredt accept af synspunktet, at en demokratisk regering har ret til at udøve en *ubegrænset* magt under forudsætning af, at den har fået et mandat af et flertal af repræsentanterne i den lovgivende forsamling. Med repræsentative institutioner, som man antog disciplinerede regeringens handlinger, har teorien været, at det er muligt at dispensere for andre begrænsninger af regeringens magtudøvelse. Der har således været en gradvis opgivelse af sådanne forfatningsmæssige principper, som søger at inddæmme regeringens magt ved hjælp af en række faste og uforanderlige regler.

De alvorlige mangler i den filosofi, som ligger bag denne fremherskende vestlige demokratiform, behøver ikke optage os her, da de udførligt er analyserede af Hayek andetsteds¹⁰. Hvad vi er optaget af, er en reel analyse af interventionisme som et system.

Statsindgreb skaber interessegrupper

Statsintervention medfører praktisk taget altid grupper af (netto) begunstigede og andre grupper af (netto) tabere¹¹. Statens regulering af luftfarten f. eks. (sådan som den finder sted i vesteuropa i dag) er typisk til fordel for statsejede luftfartsselskaber og deres personaler, men skader passagererne, skatteyderne og de private luftfartsselskaber. Subsidier til 'fabrik-skorstens' industrier i tilbagegang bliver hilst velkommen af deres ledelse og ansatte, men vælter omkostningerne for en forsinket tilpasning over på resten af økonomien. Loven om minimalløn er til fordel for de ansatte, som beholder deres

arbejde, men skader de mennesker, som mister deres arbejde på grund af denne beslutning. En inflatorisk finansiering af regeringens udgifter ved hjælp af en forøgelse af pengeforsyningen vil - i den indledende periode, når inflationen ikke fuldt ud er forudset - omfordele velstanden fra kreditorer til debitorer. Sociale sikkerhedssystemer giver indkomst til modtagerne og velfærdsadministratorerne, men omkostningerne må bæres af skatteyderne. Der findes kort og godt ikke noget i retning af gratis frokost fremskaffet ved regeringens intervention: en eller anden må bære omkostningerne.

Næsten pr. definition vil de to grupper, som opstår ved statsintervention - de begunstigede og taberne - højst sandsynligt føle forskelligt herved - under forudsætning af, at de forstår, hvad der foregår (hvad der imidlertid ikke altid er tilfældet). De begunstigede vil søge at støtte indgrebet og presse på for at få det bevaret og/eller udvidet. Taberne, såfremt de bliver klar over de byrder, der pålægges dem, vil sandsynligvis være meget mindre begejstrede, hvis ikke ligefrem aktivt fjendtlige. Iflg. sagens natur vil de føle sig tilskyndet at modsætte sig de byrder, der pålægges dem; og såfremt de ikke ad politisk vej kan hindre dem, forsøge at undslippe dem på anden måde.

Moderne demokratiske regeringer opdagede engang for længe siden, at man for at blive ved magten ved hjælp af støtte fra et flertal i vælgerkorpset måtte foretage en mangfoldighed af indgreb for at kunne bevare støtten af vigtige grupper af begunstigede samtidigt med, at man søgte at skjule omkostningerne for taberne - ved at sprede dem så meget som muligt, endog til en generation af endnu ikke fødte. Et klassisk eksempel er den såkaldte 'pay-as-you-go' statspensionsordning¹², som i stor udstrækning er benyttet af vestlige stater (men ikke i Japan, hvor den vigtigste statsordning bygger på fonds¹³). Disse 'pay-as-you-go' systemer medfører kraftigt stigende omkostninger for arbejderne og skatteyderne efterhånden som vi bevæger os ind i det 21ende århundrede¹⁴.

Velfærden fra vestlige landes statsindgreb koncentrerer således typisk omkring identificerbare grupper (industrier, 'voting lobbies', vigtige vælgergrupper etc.), medens omkostningerne bliver spredt så bredt som muligt og skjult så godt som muligt.

Denne situation har skabt incitamentsstrukturer i vestens interventionistiske regimer, som endnu ikke er fuldt ud og alment forstået. Ifølge min diagnose har denne situation indledt og udløst to magtfulde økonomiske processer, som jeg vil kalde 'den nye Hobbesianske proces' hhv. 'indgrebs-entropi-processen'. Under fravær af voldsomme katastrofer som f. eks. en verdenskrig eller en principiel ændring af de vestlige landes regeringsideal vil det være disse to processers funktion og gensidige påvirkning, som vil afgøre blandingsøkonomiens fremtidige virkemåde.

2. DEN NYE HOBBIANSKE PROCES

I sin klassiske afhandling, *Leviathan* (først udgivet i 1651) forudså den engelske politiske filosof Thomas Hobbes, at egoistiske individer, som fungerer i en 'naturtilstand' - en social situation, i hvilken de enkelte individer ikke bliver holdt i ave af lovrammer og sædvaner - ville stjæle og plyndre fra hinanden, hvilket ville medføre "alles krig mod alle". Ud fra disse overvejelser udleder Hobbes et argument for at en absolut magt, staten, skal realisere love med henblik på en tvangsmæssig omfordeling af goder og ressourcer, for på den måde at afslutte den gensidigt ødelæggende kamp til fordel for almenvel-

let.

Ved interventionisme er der åbenbart en magtfuld Hobbesiansk proces med indre kampe igang; men den er af en ny type, idet den på to afgørende punkter afviger fra 'krigen' i Hobbes oprindelige værk. For det første omhandler den nye Hobbesianske proces omfordelingslagsmål mellem grupper, ikke enkeltpersoner. Undertiden er grupperne højt og formelt organiserede, som f. eks. fagforeninger, landmænd, protektionist lobbyer for handelsskranker, handelsstandsforeninger og lægernes og advokaternes faglige sammenslutninger. I andre tilfælde vil 'gruppen' kun have en ringe eller slet ingen formel organisation til at repræsentere sig, dog vil den på grund af sit omfang (som pensionister eller husejere) udgøre en magtfuld "skatteyder-interessegruppe", hvis støtte regeringen er ivrig efter at opnå.

Den anden store forskel i den nye hobbesianske proces er, at den ikke finder sted som en direkte konfrontation mellem de involverede grupper - som når røverbander søger at vinde over hinanden - men som en i vid udstrækning skjult kamp udført i den politiske arena ved åbent eller skjult at lægge pres på regering, politikere, politiske partier og forvaltningen. Kun i nogle tilfælde er kampens hensynsløshed bragt til offentlighedens kendskab, som når engelske minearbejdere eller franske landmænd forsøger at benytte halv-militaristiske fremgangsmåder ved at omringe og ophæve havnes og kraftværkers funktion. Mere typisk foregår processen bag scenen, selv om den også dukker op i medierne, der er blevet en vigtig arena for organiserede interessegruppers afholdelse af 'public relations' felttog. Statistikken over 'lobby-industrien' i Washington DC viser det klareste eksempel på et mere generelt problem, der kan iagttages i alle vestlige lande i dag. En rapport regner med, at omkring 4.500 interessegrupper er repræsenterede i Amerikas hovedstad, hvor hver især gør brug af en eller flere professionelle lobbypolitikeres tjenesteydelser, der igen trækker på mere end 13.000 advokaters tjenesteydelser¹⁵.

Hayek har kaldt dette voldsomme opbud af interessegrupper i de vestlige samfund for 'para-regeringer', hvor organisationernes eneste formål er 'at lede så meget som muligt af strømmen af statsydelse hen til deres medlemmer'¹⁶. Alle deres aktiviteter har kun det ene formål at sætte styret under pres, således at det bruger sin magt til at intervenere til de pågældende gruppers fordel.

Bremser denne nye hobbesianske proces sig selv?

Dette nye og grumme hobbesianske 'spils' negative-sum natur er blevet analyseret indgående af Virginia skolens 'public choice'-teoretikere og skal ikke gentages her¹⁷. Den politiske filosof Norman Barry har imidlertid for nyligt argumenteret for, at den nye hobbesianske proces vil nå en stabil ligevægt, når de af interessegrupperne befalede statsindgreb vil blive altomfattende¹⁸. Han argumenterer for, at der må være en eller anden 'stabil udnyttelsesgrad' af den private sektor fra den beskyttede og understøttede offentlige sektors side, som sidstnævnte, i egen interesse, vil gøre klogt i ikke at overskride. Enkelt sagt er hans påstand, at det ikke lønner sig at slagte gæsen (den private sektor) som lægger guldæg (til staten).

John Gray har taget dette spørgsmål op andetsteds i dette bind (pp 37-40), men der kan anføres yderligere økonomiske grunde til, at Barry's hypotese ikke er korrekt. For det første udgør para-regeringerne i nutidens demokratier ikke en monolitisk offentlig sektor, der fungerer som om den var en

centraliseret beslutningstager. Et meget stort antal organiserede grupper optræder i den offentlige sektor i overensstemmelse med deres egne interesser (f. eks. minearbejdere, tjenestemænd og lærere) og ikke i overensstemmelse med en eller anden formodet almeninteresse med gyldighed for hele den offentlige sektor. Hver enkelt føler sig tilskyndet til at betragte den private sektors indkomster som 'et frit gode' ('common property resource') (for at bruge økonomernes jargon) - et gode i lighed med fiskene i havet som vil blive snuppet af andre, hvis man ikke kommer først og snupper dem.

For det andet udstrækker para-regeringen sig udover den offentlige sektor og inkluderer grupper som fagforeninger i den private sektor, brancheforeninger, interesse-sammenslutninger og lobby-konsulenter tilknyttet parlamentet. Her gælder ligeledes, at hver af disse grupper føler sig tilskyndet til alene at handle ud fra medlemmernes interesser og ignorere den skade, dette forvolder samfundet.

For det tredje vil det være umuligt for alle disse grupper at nå frem til en generel og gennemførlig indbyrdes enighed om at standse dette nye hobbesianske 'spil'. Barry's hypotese om en stabil ligevægt går implicit ud fra, at de kunne. Man behøver blot at forestille sig en 'samfundskontrakt', som skulle omfatte public relations virksomheder, alle størrelser fagforeninger, arbejdsgiverforeninger, landmænd, administratorer, teknokrater o.s.v, for at indse, at det vil være udelukket. Teknisk udtrykt er der tale om en 'fangens-dilemma' situation: de forskellige spillere ville alle klare sig bedre ved ikke at spille et negativ-sum spil, sådan som de gør nu, men de er ude af stand til at nå frem til en bindende og gennemførlig indbyrdes aftale.

Barry afviser denne indvending på grund af:

'Forhandlingsprocessens (i den nye hobbesianske kamp) 'åbne' natur er i sig selv tilstrækkelig til at få de enkelte gruppe-medlemmer til at forstå umådeholdenhedens fare for alle i den offentlige sektor. Det vil blive overordentlig vanskeligt for en bestemt gruppe at sikre sig en hemmelig gevinst, som de andre ikke ville opdage'¹⁹.

Hans argument er forkert af to grunde. For det første er det meget let for grupper at opnå hemmelige fordele af staten, som ikke opdages af andre - som f. eks. tilsyneladende mindre, men alligevel betydningsfulde ændringer i reguleringer og subsidier fra diverse statsorganer. Hvor stor har f. eks. den virkelige værdi af de subsidier været (inklusive de skjulte), som er givet til den nationaliserede industri i England i tiden efter krigen? Det er afslørende, at vi ikke har et klart svar på dette relevante spørgsmål. For det andet, og det bør understreges, er der ingen måde, hvorpå *alle* grupper kan nå frem til en *bindende og gennemførlig* indbyrdes aftale, således at den hobbesianske kamp forbydes.

Den hobbesianske kamp intensiveres under fravær af nye forfatningsmæssige bånd.

Den nye hobbesianske proces kan kun bringes til ophør, såfremt staten får pålagt nye forfatningsmæssige bånd, der berøver den dens ubegrænsede magt til at intervenere. Så længe staten beholder denne magt, vil der være en tilskyndelse til, at mennesker danner grupper og driver lobbyvirksomhed med det formål at opnå den gevinst, statens intervention kan bringe. Så længe der savnes en forfatningsreform, kan vi ud fra økonomiske analyser forudsige, at den nye hobbesianske proces vil fortsætte - og endog intensiveres eftersom flere og flere grup-

per kommer med for at kappes med para-regeringens allerede eksisterende dele.

Denne konklusion kaster lys over en række af tidens udviklingstendenser. Den hjælper med til at forklare de sidste årtiers åbenbare bortsvinden af forestillinger om en professionel etik og tjenende ånd hos de ansatte i central- og lokaladministrationen og en udbredt fremkomst af en (ofte militant) fagforeningstaktik. Det hjælper også med til at forklare, hvorfor både Thatcher-regeringen og Reagan-administrationen, selvom de synligt er engagerede i at reducere statsindgreb, har fundet det vanskeligt at opnå nogen reduktion i statsudgifternes vækst for slet ikke at tale om nedskæring i deres størrelse. Ethvert forsøg på at reducere subsidier eller tildelinger løber ind i en intens spærreild af voldsomme reaktioner, organiserede af et hvilket som helst element i para-regeringen, der finder sine interesser truet.

Den store fare er, så længe der mangler en forfatningsreform, at denne proces ikke synes at kunne vendes. En hvilken som helst regering, der angriber for mange af para-regeringens bestanddele ved at fjerne væsentlige ekstraprivilegier, tildelinger og beskyttelsesforanstaltninger, kan komme til at gøre den erfaring, at den efter førstkommande valg er blevet erstattet af en anden regering, der havde sammensat et vindende forbund ved at love at bruge sin ubegrænsede magt til både at genoprette *status quo ante* og til at udøse nye gunstbevisninger til andre grupper som gengæld for deres stemmer. Således forbliver der en drivfjeder dybt forankret i tidens demokratier, der får regeringerne til at slæbe på fødderne, selv om de energisk forsikrer, at de ønsker at gribe mindre regulerende ind.

3. INDGREBS-ENTROPI-PROCESSEN

På samme måde som mulige vindere ved et regeringsindgreb føler sig tilskyndet til at lægge pres på regeringen for at få indgrebet, således føler taberne sig tilskyndet til at undgå byrden. I princippet kunne taberne organisere sig som en pressionsgruppe for at modvirke presset fra de potentielt begunstigede. Noget sådant sker faktisk af og til. Men i langt de fleste tilfælde af nye statsindgreb er de potentielle tabere imidlertid så vidt spredte eller hver især så lidt berørte af indgrebet, at der ikke kan dannes nogen effektiv modpressionsgruppe. Faktisk vil regeringen sådan som forklaret ovenfor søge at formulere sin lovforslag på en sådan måde, at taberkoalitionen vil forblive på et ufuldkomment stade.

Loven om efterspørgsel anvendes på 'onder'

Medens taberne således ofte ikke vil have held med sig til at blokere et nyt regeringsindgreb, der vil skade dem, vil de bibeholde en tilskyndelse til at undslippe - eller i det mindste minimere - de omkostninger, der bliver pålagt dem. I realiteten er et sådant indgreb et 'onde' for hver enkelt taber - et negativt vurderet gode. Tabernes reaktioner over for sådanne 'onder' følger de samme fundamentale 'love om efterspørgsel' som gælder for forbrugernes efterspørgsel efter positivt-vurderede goder. For det første, jo højere omkostninger man pålægger taberne, jo større vil den mængde ressourcer og aktiviteter være, taberne vil være villige til at ofre, alt andet lige, for at undgå disse omkostninger²⁰. F. eks. gælder, at jo tungere en skattebyrde man lægger på den enkelte, des større vil anstrengelserne være, alt andet lige, den pågældende vil anvende på at undgå og undvige skatten²¹. På samme måde vil forhandlere,

som opdager, at deres fælles interesser er indskrænket af en pålagt indkomstpolitik, søge at bryde denne - ved hjælp af falske produktivt aftaler, stillingsopnormeringer etc. Og jo flere vanskeligheder en given politik medfører for dem, alt andet lige, jo flere kræfter og opfindsomhed vil de anvende for at slippe udenom.

I det lange løb vil, for det andet, de, der søger at undgå virkningerne af nogle af de for deres interesser skadelige statsindgreb, finde flere og mere effektive veje for at undslippe. F. eks. vil skatteyderne med større sandsynlighed blive mere behændige til at undgå og omgå skattebetaling, jo længere deres erfaring med sådanne aktiviteter er. Og igen, jo længere en indkomstpolitik varer, jo mere vil det virke i retning af, at man finder flere veje til at komme udenom.

Denne anden påstand er i visse henseender en gentagelse af 'efterspørgslens anden lov, som arbejdet i en ukonventionel sammenhæng. Den proces som tilsyneladende finder sted her, er imidlertid af en bredere natur. I henhold til efterspørgslens anden lov, som den formuleres i gængs økonomisk teori, er efterspørgselselasticiteten for varer desto større, jo længere prisforandringen vedvarer. Denne hypotese stammer fra postulatet om, at konsumenten på kort sigt er underlagt visse 'fikseringer' i sine forbrugsplaner, fordi han besidder varige kapitalgoder. Han kan f. eks. ikke pludseligt sælge sin bil (uden med et betydeligt tab), når OPEC firedobler prisen på benzin. Men i det lange løb vil han finde det lettere at skifte over til en mindre bil, benytte andre transportmidler eller flytte bolig nærmere arbejdspladsen.

Sådanne korttidsfikseringer hjælper med til at forklare, hvorfor 'taber-unddragelse' fra statsindgrebene har en tendens til at blive mere effektive i tidens løb. En virksomhed, der står over for højere minimallønninger dikteret af staten, vil f. eks. ikke kunne gøre meget på kort sigt ud over at reducere antallet af beskæftigede. Men i det lange løb vil den være i stand til at ændre sin virksomhed og reducere sine produktionsudgifter, således at virksomhedens totale omkostninger i forbindelse med ansættelse af arbejdskraft til trods for højere lønomkostninger bliver ført tilbage til det tidligere niveau²². En sådan uforanderlighed er imidlertid ikke den fulde forklaring. To andre faktorer er involverede. For det første learning-by-doing: jo mere erfaring taberne får i at undgå regeringens indgreb, jo mere behændige vil de blive med hensyn til sådanne aktiviteter. For det andet skabes der tilskyndelser for virksomhederne til at opdage nye og bedre måder at unddrage sig og omgå de af regeringen pålagte omkostninger. Det mest oplagte eksempel er den betydelige mængde opfindsomhed, der anvendes af specialiserede virksomheder på at udtænke og forfine nye ordninger vedrørende skatteundgåelse og unddragelse. Således er taberne ikke blot i stand til at foretage flere substitutioner over længere tidsperioder; i tillæg er der en tendens til, at de substitutions-/undgåelsesmuligheder, de får tilbudt, vil blive forøget i tidens løb. Ja den enkelte unddrager vil muligvis selv begynde at finde på noget - hvad der kan ses af væksten i byttemandel med varer og udveksling af professionelle tjenesteydelser foretaget for at undgå indkomstskat.

Indgrebs-entropi: nogle eksempler

Termodynamikkens anden læresætning siger, at det fysiske univers er underkastet en entropi-proces - at al materie i tidens løb vil bevæge sig hen imod en tilstand af tiltagende uorden. På grund af tabernes reaktion på statens indgreb er det

ved at være åbenbart, at sådanne foranstaltninger lider af en slags entropi-proces. Indgrebs-entropi er endnu ikke fuldt og alment erkendt af økonomerne. Kun nogle få af de mere iøjnefaldende eksempler af denne generelle proces er indtil nu opdaget og nedskrevet.

Processen er blevet bedst analyseret omkring intervention i form af 'aktiv' pengepolitik med henblik på at opnå målet lav ledighedsrate. I den første halvdel af efterkrigsperioden mente nogle pseudo-keynesianske økonomer, at man kunne opnå meget lave arbejdsløshedsniveauer ved en 'ekspansiv' pengepolitik. Efter Phillipskurvens opdagelse mente man i begyndelsen af 1960'erne, at man kunne nå frem til en bestemt arbejdsløshedsrate - men kun for prisen inflation. Under kraftig påvirkning af Hayek's²³ og i endnu højere grad Friedmans arbejder²⁴ blev det siden forstået, at enhver form for et sådant sammenhæng mellem inflation og beskæftigelse kun var et forbigående fænomen, som beroede på, at borgerne til at begynde med ikke formåede at forudberegne den inflation, som var resultatet af pengemængdens vækstrate. Såfremt pengeforsyningens nye, højere vækstrate blev fastholdt, ville den stimulerende effekt på beskæftigelsen ebbe ud og vendt om, efterhånden som borgerne fuldt ud begynder at forudberegne inflationens konsekvenser.

Dette er indgrebs-entropi-processen i aktion. Den finder sted, fordi inflation er en skat på at ligge med rede penge. Når først taberne erkender deres tab og forudberegner inflationen, reagerer de ved at forsøge på at reducere deres beholdning af penge og ved at flytte deres formuer over i fast ejendom, der vil bevare sin realværdi.

Et andet eksempel på indgrebs-entropi vil man kunne se i indkomstpolitikens virkemåde. Mange empiriske studier har vist, at selv om indkomstpolitik kan reducere inflationsraten med en eller to procent for et eller to år, så forsvinder dens negative effekt på inflationen efter dette tidsrum. Ja, nogle studier går videre og antyder, at i den periode uden politiske indgreb, som følger efter indkomstpolitikens sammenbrud, vokser inflationen typisk ud over det, den ellers ville have været²⁵. Bag dette ligger, at indkomstpolitiske cykler er et yderligere aspekt af indgrebs-entropi. De, som taber på politikernes indgreb, prøver at slippe udenom og har i stigende grad held med sig herved. Efter en indkomstpolitik gradvise sammenbrud (der har været noget i retning af 17 forsøg på at gennemføre indkomstpolitik i England i efterkrigsperioden), søger forhandlerne ydermere at forudberegne deres forventede byrder for derefter at 'få, medens tid er'.

Det må understreges, at indgrebs-entropi ikke blot passer på de mere velkendte områder for penge- og indkomstpolitik, men også på den almene række af politikernes indgrebsinstrumenter - selv om mange af dem endnu ikke er blevet studeret på samme indgående vis (ikke mindst fordi det meget ofte er meget vanskeligt at studere dem ved hjælp af økonomiske metoder). Den sorte økonomis generelle vækst i den vestlige verden i hele efterkrigstiden - *størrelsen* er det meget vanskeligt at beregne, men *eksistensen* er der ingen tvivl om - understreger dette i ganske særlig grad²⁶.

To erklæringer om indgrebs-entropi-processen

Der findes to måder, hvorpå man fyndigt kan beskrive indgrebsentropiens natur, og som begge røber noget med hensyn til fremtidsudsigterne. For det første vil styrken af enhver form for statsindgreb på dem det går ud over have en tendens

til at aftage med tiden, såfremt staten har viet udførelsen og varetagelsen af sin politik en konstant mængde ressourcer. Disse ressourcer bliver i tidens løb ganske enkelt mindre effektive i forhold til omkostningerne, efterhånden som undgåelse og unddragelse tiltager. To *advarsler* er nødvendige her. Et, der er ikke sagt noget om, at indgrebs-entropi-processen *altid* finder sted i et meget hurtigt tempo, sådan som den gør i tilfældet indkomstpolitik; den kan ofte gå meget gradvis, strækkende sig umærkeligt over årtier eller længere. To, det påstås ej heller, at taberne helt vil eller kan undslippe omkostningerne påført dem af et indgreb. Bistand fra skatterådgivere eller advokater er f. eks. ikke frie goder.

En anden måde at påvise indgrebs-entropiens virkninger på, er den, at såfremt staten i en periode ønsker at holde et stabilt niveau i styrken af sit indgreb, så vil det blive stadigt vanskeligere og mere kostbart at nå dette mål, idet det vil beslaglægge en stadig stigende mængde ressourcer og anstrengelser. For eksempel må regeringen for at hindre sine indkomstpolitiske forsøg på at undertrykke inflation i at løbe ud i sandet i tidens løb optrappe de ressourcer, den har afsat for at realisere sin politik. Ressourcerne til skattekontrol må øges for at afskrække væksten i skatteundgåelse og unddragelse og nye undgåelses-arrangementer må opdages og 'tilstoppes'. For hele tiden at holde arbejdsløsheden under dens ligevægttilstand eller 'naturlige' rate ved hjælp af keynesianske metoder er det nødvendigt med en tiltagende eksplosiv vækst i pengeforsyningen.

En anden måde at sige dette på er, at man for at undertrykke tabernes stadigt mere succesrige forsøg på at undgå byrderne må stille en stadig voksende ressourcemængde til rådighed for statens aktiviteter - ja, der må måske oven i købet benyttes en række *forskelligartede* indgreb som ekstraordinære tiltag for at dæmme op mod de tidligere politiske indgrebs faldende effektivitet²⁷. Det er derfor, at en inflatorisk pengepolitik f. eks. ofte fører til brugen og udvidelse af pris- og lønsamt valutakontrol. Eksperimentet i Frankrig siden 1981 er en god illustration.

Heri ligger en anden reel og åbenlys fare ved 'mellemløbet'. Konfronteret med indgrebs-entropiens nedbrydende indflydelse er stater, der benytter sig af en intervenierende politik, tilskyndet til at forøge mængden af kontrol samt af de ressourcer, dette medfører - og som i sidste ende kun kan komme fra skatteborgerne. De kan således blive ledt bort fra den formodede stabile 'mellemløbet' hen ad vejen med stadig øgede regeringsindgreb, udgifter og skattebyrder.

4. 'MIDDELVEJENS' FREMTID

Det er umuligt nøjagtigt at forudsige, hvorledes disse to store økonomiske processer - den nye 'hobbesianske' kamp og indgrebsentropien - vil påvirke hinanden fremover og dermed forandre strukturen og funktionsmåden i Vestens økonomi. På baggrund af den forudgående analyse kan der kun skitseres et bredt spektrum af muligheder.

Illusionen om en stabil 'mellemløbet'

En særlig mulighed synes imidlertid at være ganske usandsynlig, nemlig den, at interventionismens 'mellemløbet' vil vise sig at være en stabil ligevægtstilstand. Såfremt 'stabilitet' her betyder, at den økonomiske struktur, inklusive omfanget og dybden af statsindgrebene og deres virkning på resten af økonomien (inklusive den relative størrelse mellem den 'sorte' og

den registrerede økonomi), vil forblive stort set som nu, så vil sådan et resultat *alene* kunne indtræffe ved et rent lykketræf. For ligevægt vil forudsætte, at den nye hobbesianske proces ganske nøje modsvares ikke blot som helhed, men også i hver eneste detalje (f. eks. i hver økonomisk sektor) af den måde, indgrebs-entropi-processen arbejder på. Ud fra økonomiske analyser er der ingen grund til at antage, at dette skulle være tilfældet. Det er ekstremt usandsynligt, at 'middelvejen' er et system, der af sig selv søger hen mod en ligevægtstilstand i lighed med lærebøgenes (Marshallske) model om udbud og efterspørgsel, hvor systemets funktionsmåde altid får det til at vende tilbage til samme ligevægtstilstand efter en tilfældig forstyrrelse.

En vej til trældom via grupper økonomiske velfærd?

Der er to andre, mere sandsynlige muligheder. Den ene er, at den nye hobbesianske proces i det lange løb vil vise sig at være stærkere end indgrebs-entropien. I så tilfælde vil regeringerne være nødt til at væve et stedse mere indviklet net af regulativer, subsidier og forvaltningsbureaukratier efter ordre fra både nye organiserede interesser og fra ældre, der prøver at beskytte deres erhvervede gevinster mod at smuldre bort på grund af entropiprocesen. Statsudgifterne og indgreb vil i så fald gro nådesløst, medens økonomien vil stagnere i et morads af restriktioner. Hvor længe flertalsdemokratiet som institution vil kunne overleve under sådanne omstændigheder er et omstridt spørgsmål. Det forekommer sandsynligt, at en sådan udvikling af systemet i sidste ende vil omdannes til et eller flere dominerende grupper despoti. Henry C. Simons advarede os mod en sådan mulighed samme år *Vejnen til Trældom* blev udgivet:

'Organiseret økonomisk velfærd er som et organiseret banditvæsen og, såfremt det får lov til at brede sig, vil det føre til en total revolution som på meget hårde vilkår vil genoprette nogen økonomisk orden og sætte os i stand til at sørge for nogen egentlig indkomst i stedet for en endeløs kamp om indkomstens fordeling blandt minoriteter²⁸.

Kort og godt, såfremt interventionssystemet udvikler sig på en sådan måde, så vil det være vejen til trældom.

Et 'italiensk resultat' af interventionisme?

Der er imidlertid endnu en mulighed for blandingsøkonomiens fremtid, nemlig den at, medens den nye hobbesianske proces vil fortsætte - idet den tilsyneladende giver stigende byrder på grund af statens intervention - så vil indgrebs-entropi-processen udvikle sig endnu kraftigere i al fald i store dele af økonomien. Selv om regeringen tilsyneladende er meget interventionistisk og har økonomien 'under kontrol', vil realiteten i så fald være, at en stor del af de økonomiske aktiviteter har undgået regeringens kontrol - i hovedsagen ved at flytte over i økonomiens 'sorte' og 'grå' zoner.

Denne anden mulighed skal man ikke forbigå som værende helt usandsynlig. Tværtimod synes noget sådant allerede at have fundet sted i Italien. Der er bureaukratiet så opsvulmet og udueligt, at man bespøtter det som *lacci e laccioli* ("lænker og snarer")²⁹. Teoretisk kontrollerer den italienske regering store områder af den italienske økonomi ved hjælp af en række forskellige statsejede investerings- og holdingselskaber (state investment holding corporations), der har tabt enorme summer af skatteydernes penge som følge af eftergivenhed over for politikernes pres og etablerede interesser indenfor organi-

sationerne selv³⁰. Det italienske stats-velfærdssystem anses almindeligvis for at være ude af kontrol og skolerne og de sociale tjenesteydelser for at være i uorden³¹.

På den baggrund må det forekomme paradoksalt, at Italien nu er førende i Europa med hensyn til at eje sommerhuse og i ferierejser; at det har større opsparing end noget andet land i Europa³². Dette tilsyneladende paradoks - mellem det kaos, som regeringsindgrebene udløser og indikatorerne på økonomisk velstand - skyldes stort set indgrebs-entropi-processen i Italien. Forskellige skøn ang. Italiens *economia sommersa* ('undergrundsøkonomi') foretaget af italienske, svejtsiske og amerikanske økonomer siger, at størrelsen nu andrager omkring 30% af de samlede økonomiske aktiviteter og indkomster³³. Man har også skønnet, at mellem 10 og 15% af den italienske arbejdsstyrke har job, som ikke eksisterer officielt.

Dette mulige resultat af 'middelvejens' udvikling lyder ikke så dårligt - eller forekommer i al fald uendelig meget bedre end 'vejen til trældom'-scenariet, der vil fremstå, såfremt den nye hobbesianske proces skulle vise sig at være stærkere end indgrebs-entropien. Der er imidlertid nogle ubehagelige spørgsmål ang. blandingsøkonomiens langsigtede fremtid med hensyn til 'det italienske resultat'.

For det første, medens resultatet af en sådan udvikling kan give en højere levestandard end alternativet, så er der dog tale om et 'smuthulskapitalistisk' system, som Mises (ironisk) beskrev det. Ægte lønsom økonomisk aktivitet - det vil sige, virksomhed ikke baseret på statsindgrebs tvingende magt - vil stort set kun findes i de sorte markeder 'udenfor' den interventionistiske orden. Og for at kunne forblive stort set uopdaget og undgå undertrykkelse må virksomhederne for det meste forblive små af omfang - som i Italien i dag³⁴.

Virksomheder i stor målestok, der ikke er baseret på regeringens støtte, kan meget vel have vanskeligt ved at overleve i et sådant system, eller de vil foretrække at udvandre til 'kapitalistiske oaser' sådan som de i øjeblikket findes på Asiens stillehavsrand.

For det andet vil der ikke være nogen garanti for, at et sådant resultat vil være politisk stabilt under et flertalsdemokrati. De organiserede interesser, der bliver modarbejdede af indgrebsentropien, kunne have held med sig til at sammenstille en vælgerkoalition tilstrækkelig stor til at få etableret en skånselsløs kollektivistisk regering, der vil benytte sig af tidligere ikke overvejede metoder for at undertrykke indgrebsentropien så meget som muligt. Det italienske kommunistpartis prominente stilling er en vigtig påmindelse om denne mulighed.

Endelig, det er ikke en nødvendig konsekvens af den foregående analyse, at alle blandingsøkonomier vil udvikle sig i samme retning eller i samme tempo. Meget vil afhænge af andre faktorer som f. eks. af, hvordan det enkelte flertalsdemokratis forfatningsmæssige rammer og valgsystem ser ud.

5. KONKLUSION

Forestillingen om en 'middelvej' mellem fuldstændig kollektivisering af alle økonomiske aktiviteter og den klassiske liberalismes forestilling om en af grundloven indskrænket minimalstat har fundet udbredt indpas i vesten, da det ifølge sagens natur lyder fornuftigt og velovervejet. Men kendsgerningerne er, at blandingsøkonomien er et interventionssystem der, sådan som det har udviklet sig, har frembragt to magtfulde økonomiske processer.

Disse to processer støder sammen, og der foreligger ingen grund til at tro, at de lige netop vil ophæve hinanden for derved at skabe et stabilt politisk-økonomisk system. På grund af strikt økonomisk logik - og ikke ønsketænkning - må man vurdere forestillingen om en stabil 'middelvej' som værende en illusion. Det vil kun kunne ske ved et rent (og stadig tilbagevendende!) lykketræf. Det er langt mere sandsynligt, at et sådant system under forudsætning af den involverede grundliggende proces enten vil blive en vej til trældom eller en form for smuthulskapitalisme uden nogen garanti for, at der kan frembringes en sikker basis for kapitalistiske virksomheder i større målestok.

Kilderne til disse farer ligger i det forhold, at en valgt regering i et flertalsdemokrati har en uindskrænket ret til at intervenere i borgernes frivillige arrangementer. Alle sådanne interventioner markedsføres selvfølgelig altid under etiketten 'social retfærdighed', 'til samfundets gavn', 'solidaritet' etc. Men i praksis vil regeringens indgreb altid frembringe tabere såvel som begunstigede, og det er for at opnå sidstnævntes understøttelse, at man griber ind. Flertalsdemokrati er et system, hvor hver gruppe i para-regeringen forsøger at udbytte andre grupper ved hjælp af regeringens magt til at tvinge. Den eneste vej ud af denne vanskelighed er at vende tilbage til det *konstitutionelle* demokratis principper, sådan som professor Hayek har argumenteret for det i sin trilogi *Law, Legislation and Liberty*³⁵. Dette er ganske enkelt vor tids opgave.

Noter

1. Forestillingen om 'middelvejen' blev først bragt til offentlighedens kendskab i England af den konservative politiker Harold Macmillans anbefaling i dennes bog 'The Middle Way', 1938.
2. J.E. Meade: *Planning and the Price Mechanism*, 1947.
3. I Lord Roll of Ipsden (ed.), 'The Mixed Economy', 1982.
4. F. A. Hayek, 'Vejen til Trældom' eng. udg. 1944, dansk 1946, 2. udg. 1982, s. 52 f.
5. G.W. Nutter: 'The Growth of Government in the West', 1978.
6. G.J. Stigler: 'The Pleasures and Pains of Modern Capitalism', 1982.
7. F.A. Hayek, op. cit., s. 53.
8. L. von Mises, 'Socialism: An Economic and Sociological Analysis', 1936, og 'Planning for Freedom', 1974.
9. bind III, London 1979,
10. Ibid.
11. Økonomer har den opfattelse, at statens tilvejebringelse af egentlige offentlige goder (d.v.s. goder som har sådanne tekniske egenskaber, at de ikke kan omsættes på markedet) ville kunne gøre alle samfundsborgere til nettomodtagere under forudsætning af, at regeringen kunne finde den optimale forsyning korrekt (Pareto-optimum, udtrykt i økonomisk sprog). Denne sidste betingelse er det i praksis umuligt at finde frem til. Hertil kommer, at hvad nogle mennesker anser for at være et offentligt gode, anser andre måske for at være et offentligt 'onde' (et negativt vurderet gode). Derfor, såfremt de via skatter tvinges til at betale for dets produktion, må de anses for at være nettotabere. F. eks. anses forsvar ofte for et klassisk offentligt gode, men pacifister opfatter det som et 'onde' og modsætter sig at betale skat til dets finansiering.
12. Plan, hvor udgifterne afholdes af løbende indtægter. Overs. bem.
13. Ved et fondssystem vil de ydelser, hver pensionist modtager, afhænge af det bidrag, de (og andre medlemmer af ordningen) har foretaget til *sig selv* i løbet af arbejdsperioden.
14. 'Pensions After 2000', *The Economist*, 19 May 1984, pp. 21-24.
15. J. Campbell, 'The Not-So-Hidden Persuaders', *Evening Standard*, 12.10.77.
16. Hayek, 'Law, Legislation and Liberty', Vol. III, p. 13.
17. F. eks. J.M. Buchanan, 'The Limits of Liberty', 1975, Buchanan m. fl., (eds.), 'Toward a Theory of the Rent-seeking Society', 1980.
18. N. Barry, 'Is There a Road to Serfdom?', *Government and Opposition*, Vol. 19, Nr.1.
19. Ibid.
20. Denne påstand er intet andet end 'efterspørgslen første lov' - at den mængde af varer, der købes, er negativt relateret til sin pris - i et usædvanligt sammenhæng.
21. Kvalifikationen 'alt andet lige' er vigtig. Nogle mennesker (de selvstændige f. eks.) finder det typisk lettere at undgå skat end andre (det store flertal af lønmodtagere). I det **lange løb** vil borgerne søge at skifte over til status som selvstændige.
22. R.B. Mackenzie, 'The Labor Market Effects of Minimum Wage Laws: A New Perspective', *Journal of Labor Research*, Vol. I, No.2, Fall 1980.
23. F.A. Hayek, 'The Constitution of Liberty', 1960, kpt. 21.
24. M. Friedman, 'The Role of Monetary Policy', *American Economic Review*, Vol. 58, March 1968.
25. M. Parkin og M.T. Summer (eds.), 'Incomes Policy and Inflation', 1972, og J. Carr et. al., 'The Illusion of Wage and Price Control', 1976.
26. A. Seldon et. al., 'Tax Avoison', 1979.
27. For yderligere diskussion af dette emne se J. Burton, 'Capitalism, Democracy and the Problem of Organised Sectional Interests', i J.T. Addison and J. Burton "Trade Unions and Society", 1984.
28. H.C. Simons, 'Some Reflections upon Syndicalism', *Journal of Political Economy*, 1944.
29. 'Land of Miracles and Malgrado', *Time*, 17. August 1981
30. E. Pontarallo, Italy: Effects of Substituting Political Objectives for Business Goals, in B. Hindley (ed.), *State Investment Companies in Western Europe*, 1983.
31. Se note 28.
32. J. Burton et. al., 'Industri Policy', Adam Smith Institute, 1984.
33. 'Another Italian Economic Miracle', paper forelagt Mont Pélérin Society General Meeting, 1980.
34. C.F. Sabel, 'Works and Politics' - 1982 og samme, 'Italy's High-Tech Cottage Industri', 1982.
35. London 1973, 76 og 79.

Det anarkistiske begreb og dets forskellige afskygninger

Paul Eltzbacher; 1868-1928; tysk filosof og jurist; studerede ved universiteterne i Heidelberg, Leipzig, Strasbourg, Göttingen og Halle; dr. jur. 1899; underviste ved universitetet i Halle 1899-1906, fra 1900 som privatdocent, professor ved Berlins Handelshochschule fra 1906.

Af Paul Eltzbacher

Yderligere er det nu muligt at fastslå de almene og specielle kvaliteter ved den anarkistiske tænkning at tildele den en plads inden for vor erfarings totale grænser og således begrebsmæssigt definere anarkisme og dens afskygninger.

De almene og specielle kvaliteter ved anarkistisk tænkning

Den anarkistiske tænkning har kun det, at man opløser staten engang i fremtiden. I Godwins, Proudhon, Stirners og Tuckers tilfælde betyder det, at de afviser staten uden forbehold i alle sammenhænge; i Tolstojs tilfælde betyder det, at han afviser staten, men ikke uden forbehold, f.eks. af hensyn til vor fremtid; i Bakunins og Krapotkins tilfælde betyder det, at de forudser, at det evolutionære fremskridt i fremtiden vil gøre det af med staten.

Hvad deres baggrund angår, kan de anarkistiske læreretninger klassificeres som *genetiske*, idet de nærmest anerkender den øverste lov om menneskelig opførsel som en naturlov (Bakunin, Krapotkin) og *kritisk*, idet de betragter en norm som den øverste lov om menneskelig opførsel. De kritiske læreretninger er igen klassificerbare som *idealistiske*, hvis øverste lov er pligten (Proudhon, Tolstoj) og *eudaimoniske*, hvis øverste lov er lykke. De eudaimoniske læreretninger er til sidst for deres vedkommende yderligere klassificerbare som *altruistiske*, for hvem den almene lykke er øverste lov (Godwin), og *egoistiske*, for hvem individets lykke indtager denne plads (Stirner, Tucker).

Med hensyn til, hvad de fastslår for vor fremtid i modsætning til statsmagten, er de anarkistiske tænkere enten *federalistiske* – dvs., at de fastlægger for vor fremtid et socialt, menneskeligt liv på basis af den legale norm, at kontrakter skal opfyldes (Proudhon, Bakunin, Krapotkin, Tucker) – eller *spontane* – dvs., at de fastlægger for vor fremtid et socialt, menneskeligt liv på basis af et non-juridisk kontrolprincip (Godwin, Stirner, Tolstoj).

Med hensyn til deres forhold til love er en del af den anarkistiske tænkning *anomalistisk*, som afviser lovgivning i fremtiden (Godwin, Stirner, Tolstoj); den anden del *normalistisk*, som går ind for lovgivning i fremtiden (Proudhon, Bakunin, Krapotkin, Tucker).

Hvad angår deres forhold til ejendomsret, er de anarkistiske tænkere delvis *indoministiske*, som afviser ejendomsret i fremtiden (Godwin, Proudhon, Stirner, Tolstoj), delvist *doministiske*, som går ind for ejendomsret i fremtiden. De doministiske tænkere er igen delvist *individualistiske*, som går ind for ubetinget ejendomsret såvel for individet som for kollektivet (Tucker), delvis *kollektivistiske*, som anerkender, at

forsyninger til direkte forbrug somme tider kan blive individets ejendom, men hvad angår ejendomsret til produktionsmidler, er denne kun kollektiv (Bakunin), og til sidst delvist *kommunistisk*, som kun går ind for kollektiv ejendomsret (Krapotkin).

Med hensyn til formulering af gennemførelsen i praksis af ideerne er de anarkistiske tænkere delt i de *reformistiske*, som formulerer overgangen fra det negative til det efterstræbte forhold som uden lovbrud (Godwin, Proudhon) og de *revolutionære*, der formulerer denne overgang som lovbrud. De revolutionære tænkere deler sig igen i de *retinente*, der formulerer lovbrudet som ikke-voldeligt (Tucker, Tolstoj) og de *insurgente*, der formulerer det som anvendelse af vold (Stirner, Bakunin, Krapotkin).

Placeringen af den anarkistiske tænkning inden for grænserne af vor totale erfaring

Der må sondres mellem tre tankegange i juridisk filosofi: Dvs. tre måder at bedømme love på.

Den første er *retslærd dogmatisme*. Den vurderer, hvorvidt en institution bør eksistere eller ikke, og den bedømmer ret betingelsesløst ene og alene på, hvad institutionen består af, uden hensyn til dens følgevirkninger under disse eller hine omstændigheder. Den adopterer derfor doktrinen om en *retfærdig lov*: Dvs. de skoler, som søger at afgøre, hvilke love – f.eks. den legale institution ægteskabet – der under alle omstændigheder skal godkendes eller forkastes. Dens mest kendte form er »naturlove«.

Svagheden hos retslærd dogmatisme ligger i, at den ikke tager det faktum i betragtning, at vor vurdering af legale institutioner må afhænge af deres følgevirkninger, og at den selv samme institution under forskellige omstændigheder alt i alt har forskellige følgevirkninger.

Den anden tankegang er *retslærd skepticisme*. I lyset af svagheden ved retslærd dogmatisme undlader den at vurdere, om en legal institution bør eksistere eller ej, og udtaler kun en vurdering om, hvorvidt den evolutionære tendens giver grund til en forventning om, at en legal institution vil forblive eller forsvinde, opstå eller forblive ikke-eksisterende. Den adopterer derfor doktrinen om *lovgivningens evolution*: Dvs. de skoler, der påtager sig at informere os om, hvilken slags lovgivning man kan forvente i fremtiden, f.eks. hvorvidt ægteskabet ser ud til at eksistere videre som legal institution. Dens bedst kendte former er den historiske skole i den juridiske videnskab samt marxisme.

Svagheden hos retslærd skepticisme består deri, at den ikke tilfredstiller vort ønske om en videnskabelig baggrund, der kan sætte os i stand til at bedømme rigtigheden eller urigtigheden i

| | Positive statslærer | Negative statslærer |
|-----------------------------|------------------------|-----------------------------------|
| Retslærd dogmatisme | Hobbes, Hegel, Jhering | Godwin, Proudhon, Stirner, Tucker |
| Retslærd skepticisme | Montaigne, Bernstein | Bakunin, Krapotkin |
| Retslærd kritik | Spencer | Tolstoj |

de uafledeligt forekommende vurderinger af værdien ved legale institutioner, og til at godkende eller forkaste de magfolddige forslag til lovændringer.

Den tredje skole er *retslærd kritik*. I lyset af svagheden ved retslærd dogmatisme undlader den at vurdere, uden hensyn til de bestemte omstændigheder, hvorunder en institution opererer, om denne institution bør eksistere eller ej; men i lyset af svagheden hos retslærd skepticisme undlader den ikke at besvare spørgsmålet om, hvorvidt en institution bør eksistere eller ej. Den opstiller derfor det øverste regeringsprincip, i forhold til hvilket de legale institutioner skal vurderes under hensyn til de bestemte omstændigheder, hvorunder de opererer. Essensen heraf er, hvorvidt – under de bestemte omstændigheder en legal institution opererer – den opfylder dette øverste regeringsprincip eller er mulig under disse omstændigheder eller i det mindste bedre end enhver anden legal institution. Den adopterer derfor doktrinen om *lovgivningens berettigelse*: Dvs. de skoler, der opstiller fundamentale principper, hvorved det skal afgøres, hvorvidt en lov – f.eks. ægteskabet som legal institution – under bestemte omstændigheder bør eksistere eller ej.

Med hensyn til statsmagten kan disse tre juridiske filosofiske skoler nå til forskellige vurderinger, hver fra sit udgangspunkt.

Først til *anerkendelsen af statsmagten*.

For så vidt de retslærd dogmatisk skoler anerkender statsmagten, godkender de den betingelsesløst, under alle omstændigheder uden hensyn til dens følgevirkninger under de bestemte omstændigheder, der nu råder i vort tilfælde.

Blandt de utallige statsdoktriner i retslærd dogmatisk forstand, vil Hobbes', Hegels og Jherings lærer nok blive udvalgt til bedømmelse som hørende til forskellige perioder i historien.

For så vidt de retslærd skeptiske doktriner anerkender statsmagten, forudser de – idet de ser på den retning evolutionen tager – at staten fortsat vil eksistere i fremtiden.

De mest bemærkelsesværdige repræsentanter for retslærd skepticisme som Puchta og Merkel har ikke tilbudt nogen lære med hensyn til staten; men statsdoktriner i den retslærd skeptiske betydning kan findes hos f.eks. Montaigne og Bernstein. For så vidt de retslærd kritiske doktriner til slut godkender statsmagten, anbefaler de den, idet de tager de bestemte omstændigheder, der nu råder i vort tilfælde, i betragtning.

Retslærd kritik er i denne forstand mest klart fremstillet af Stammier, som imidlertid ikke tilbyder nogen lære med hensyn til statsmagten; men f.eks. Spencers lære kan tages som en statsdoktrin inden for den retslærde kritik.

For det andet kan de tre retslærde skoler nå frem til deres afvisning af statsmagten fra hver sit standpunkt. For så vidt de retslærd dogmatisk doktriner afviser statsmagten, afviser de den betingelsesløst under alle omstændigheder uden hensyn til

dettes følgevirkninger under disse eller hine omstændigheder. Anti-statslige doktriner inden for den retslærde dogmatisme er Godwin, Proudhon, Stirners og Tuckers lærer.

For så vidt de retslærd skeptiske doktriner afviser statsmagten, forudser de – idet de ser på den retning, evolutionen tager – at i fremtiden vil staten forsvinde.

Anti-statslige doktriner inden for den retslærde skepticisme er Bakunins og Krapotkins lærer.

For så vidt de retslærd kritiske doktriner afviser staten, afviser de den i fremtiden under indtryk af de bestemte omstændigheder, der nu råder i vort tilfælde.

En anti-statslig doktrin inden for den retslærde kritik er Tolstoj's lære.

Derfor er de anarkistiske skolers placering inden for grænserne for vor totale erfaring defineret ved det faktum, at de, som afskygningerne af statsdoktrinen inden for den juridiske filosofi – for at vidne som antistatslige doktriner – står i opposition til de andre udgaver af statsdoktrinen – dem, der godkender statsmagten.

Det anarkistiske begreb og dets forskellige afskygninger

Anarkisme er statsmagtens negation inden for den juridiske filosofi: Dvs., at den er den retslærde statsdoktrin, som afviser staten.

En anarkistisk lære kan ikke være fuldstændig, uden at den opgiver, på hvilken basis den hviler, hvilke forhold den godkender i modsætning til staten, og hvordan den formulerer overgangen til denne tilstand. En baggrund, en godkendt side og et begreb om overgangen til den tilstand, den ønsker, er nødvendige grundpiller i enhver anarkistisk lære. Med hensyn til disse grundpiller kan de følgende afskygninger af anarkisme opdeles.

For det første, hvad angår basis, *genetisk anarkisme*, der kun anerkender naturlove som øverste lov om menneskelig opførsel (Bakunin, Krapotkin), og *kritisk anarkisme*, der betragter en norm som øverste lov om menneskelig opførsel; som under-afskygninger af kritisk anarkisme *idealistisk anarkisme*, hvis øverste lov er lykke; og til slut som under-afskygninger af eudiamonistisk anarkisme *altruistisk anarkisme*, for hvem den øverste lov er almen lykke (Godwin) og *egoistisk anarkisme*, for hvem den øverste lov er individets lykke (Stirner, Tucker).

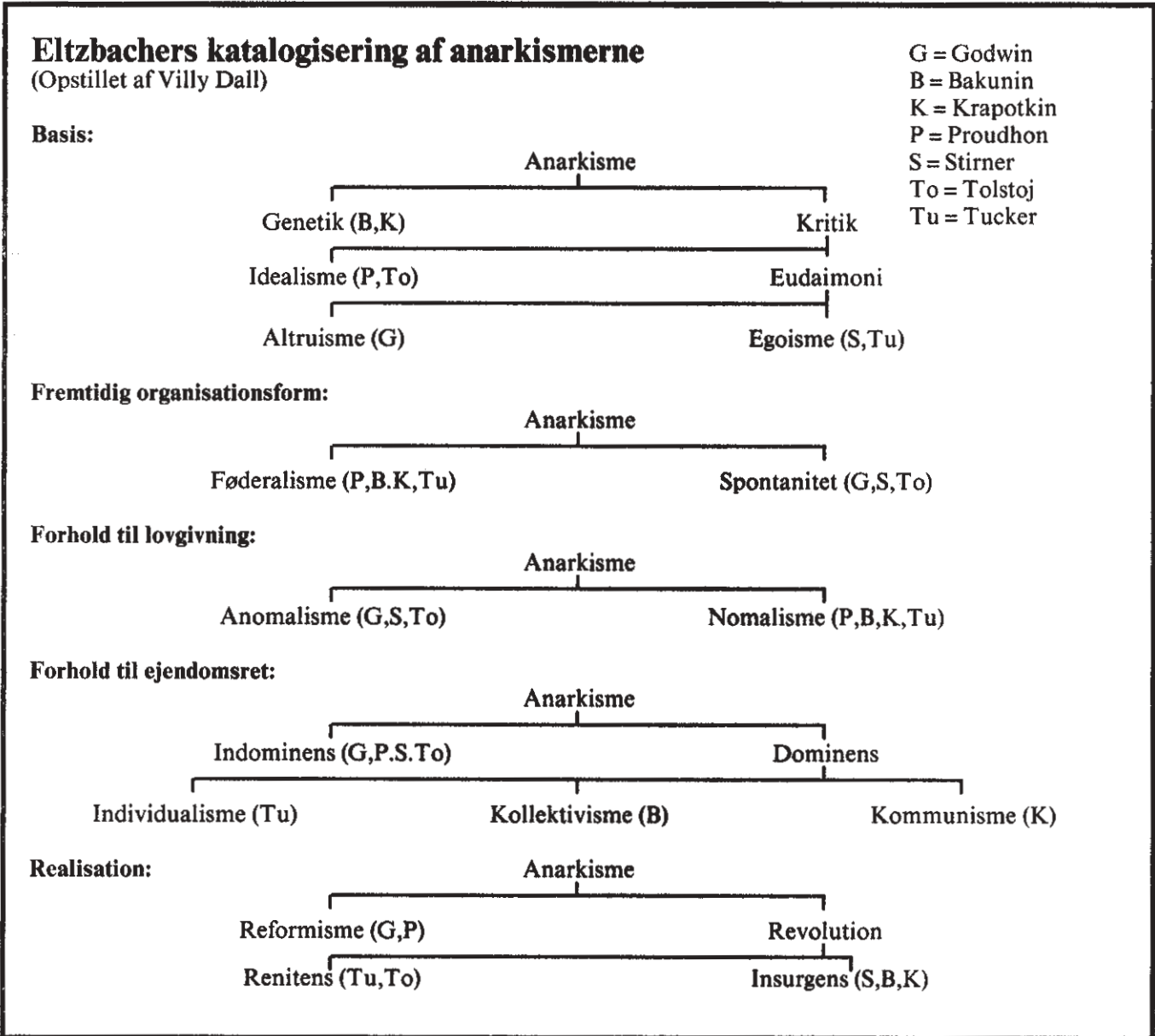
For det andet, hvad angår ønskede forhold i modsætning til staten, kan der sondres mellem *føderal anarkisme* og *spontan anarkisme*.

For det tredje, hvad angår begrebet om overgang til den ønskede tilstand, kan der sondres mellem *reformistisk anarkisme* og *revolutionær anarkisme*, hvis under-afskygninger er *renitent anarkisme* og *insurgent anarkisme*.

En anarkistisk lære kan godt være fuldstændig uden at tage stilling til lov og ejendomsret. Nårsomhelst en anarkistisk lære tager stilling til det ene eller det andet, indeholder den et tilfæl-

digt supplement. Den anarkistiske lære, som indeholder dette supplement, kan klassificeres i henhold til dens karakter, men da anarkisme som sådan kun kan klassificeres i henhold til de nødvendige grundpillers karakter i enhver anarkistisk lære, giver en sådan klassifikation os ikke nogen specifikation af anarkisme.

Afsnit i bogen »Der Anarkismus« (1900), her oversat fra en britisk udgave, »Anarchism«, udgivet af Freedom Press, London, 1960. på foranledning af the Libertarianian Book Club. Villy Dall



Bruges or Brussels?

Af *Rusell Lewis*

Hvad slags Europa ønsker vi – en fri zone af uafhængige nationer eller en europæisk superstat? Rusell Lewis, en anset fortæller for det europæiske fællesskab, argumenterer for en "union des patries" forenede af frihandel.

Valget til Europa-Parlamentet i sommer satte fokus på spørgsmålet: hvad er det for et Europa, vi ønsker? Skal det være, hvad De Gaulle kaldte en "union des patries" hvis medlemmer opretter et område med fri handel, frie markeder og politisk frihed med ikke mere lovgivning end nødvendigt? Eller en centraliseret ensrettet superstat styret fra Bruxelles? Sidstnævnte er ikke et eller andet skræmmebillede Mrs. Thatcher har set i en drøm. Der er uden tvivl et forsøg i gang fra EF kommissionens præsident, Jacques Delors side, på at genoprette den type korporativ stat i Europa, som vi har været travlt optaget af at blive af med siden 1979. Med korporativ mener jeg et samfund karakteriseret ved centralisering, store offentlige udgifter og kontrol. Han har ikke søgt at skjule sine ambitioner. Vi har hørt ham sige, at inden ti år vil Bruxelles kontrollere 80% af den økonomiske og sociale lovgivning, og at de nationale parlamenter vil ophøre med at tælle. Han sagde endvidere på TUC's¹ årlige konference, at det indre marked planlagt for 1992 skal udstyres med "garanterede sociale rettigheder" så som retten til at strejke og fagforeningers ret til at udpege bestyrelsesmedlemmer til virksomhedernes direktioner.

Disse udtalelser var ikke blot foruroligende, men misvisende. Rent faktisk er hensigten med 1992 planen en øget frihed, ikke mere kontrol.

Der var tale om rent spekulative og ubeføjede bemærkninger. Uheldigvis blev de på grund af talerens rang behæftet med en falsk autoritet. De gav et fuldstændigt misvisende billede af, hvad 1992 projektet faktisk går ud på. For dets mål er økonomisk frihed, ikke kontrol. Dette betyder således, at alle barrierer, der hindrer varers, kapitals, arbejdskrafts og initiativs frie bevægelighed, skal fjernes. Afregulering og konkurrence på Thatcher-maner er dets centrale emner. Hvor europæisk regulering erstatter medlemsstaternes, er hensigten at fremme mobilitet og frigøre markeds kræfterne:

Den "sociale dimension" har således meget lidt plads i det planlagte projekt. Den kan heller ikke blive indpodet, uden at hver og en af medlemslandene samtykker. Som den Europæiske Fællesakt's paragraf 100A tydeligt siger, så kan Ministerrådet ikke med flertal træffe beslutninger i spørgsmål der vedrører "ansatte personers rettigheder og interesser". Det eneste område vedrørende sociale aktiviteter, hvor Ministerrådet kan træffe beslutninger med kvalificeret flertal, er omtalt i Fællesaktens paragraf 118A. Den omhandler helbred og sikkerhed – derfor de i Bruxelles udtænkte advarsler, vi er forpligtigede til at anbringe på cigaretpakkerne. Men det er ikke en sag, det er værd at have søvnløse nætter af.

1992 planerne er derfor særdeles ønskværdige. Gennemføres de som planlagte, vil de forøge fællesskabets BNP med 5%, øge vækstraten permanent, dæmpe inflationen og løbe op i fem millioner nye arbejdspladser. Planerne fortjener støtte fra alle tilhængere af frie markeder, udbudsøkonomer og fjen-

der af bureaukrati.

Euro-socialisme er en reel trussel, eftersom der er magtfulde interesser parate til at fremme den. Eurokraterne i Bruxelles ønsker den, fordi det lover dem et gigantisk imperium at herske over. Mange medlemmer af Europa-Parlamentet ser forstæeligt nok en europæisk superstat som en mulighed for at undslippe deres nuværende uanselighed og magtesløshed. Af fællesskabets tolv nationale regeringer vil de otte, der nominelt er socialister, være tilbøjelige til at understøtte forholdsregler, der fremmer socialismen på det europæiske plan.

Lad os overveje på hvilke områder i samfundet Euro-socialismens virus kan tænke sig at blive udklækket. Et område er den såkaldte "harmonisering", der i virkeligheden betyder, at alle medlemsstaternes socialpolitik bliver standardiseret. Den Sociale Kontrakt er den seneste tilkendegivelse herpå. Den indeholder en ret upræcis liste over arbejderes rettigheder og krav på beskyttelse. Herunder en ikke nærmere bestemt ret til at strejke og en garanti for at få informationer og konsultationer efter fransk og tysk mønster, hvad der ikke vil vinde bifald hos engelsk industri. På andre punkter kan listen se harmløst ud. Ved man imidlertid, hvordan Fællesskabets Sociale Direktorat tænker, kan man være sikker på, at en erklæring, der godtager alt dette, vil være det første skridt mod en politik, der vil ende med en beskatning af de rige lande for at kunne finansiere de øgede sociale udgifter, en sådan politik vil medføre. Det vil være regional politik så det forslår. Dog har England, der efter Anden Verdenskrig har haft mere omfattende erfaringer med regional politik end noget andet sted i Europa, ikke blot forødet milliarder af pund, men i mange tilfælde skadet de egne, der modtog hjælpen, idet den forsinkede tempoet i deres tilpasning til uundgåelige økonomiske forandringer. På samme måde vil enhver insisteren på at lavlønslande som Portugal, Grækenland og Spanien skal hæve deres minimumslønninger og sociale udgifter medføre en formindskelse af deres mulighed for at kunne konkurrere, hvad der utvivlsomt sidenhen vil blive benyttet som påskud til at give dem flere subsidier. Den Sociale Kontrakt bør afvises helt og holdent.

Der gøres også store anstrengelser for at nå frem til en fælles monetær politik. Sidste april fremsatte det 17-mand stærke Delors-udvalg bestående af centralbankcheferne et tre-trins program for en monetær union, der skal kulminere i en fælles europæisk valuta, kontrolleret af en europæisk centralbank. Det skal selvfølgelig ikke benægtes, at en fælles valuta vil medføre fordele. De handlende vil blive lettet for den usikkerhed, der knytter sig til valutakurs-svingninger. Engelske turister på kontinentet ville slippe for de nuværende store ombytningsomkostninger, når deres pund skal byttes til liron, tyske mark eller frank. En valutaunion ville også gøre den økonomiske union mere effektiv, fordi en tilpasning til konkurrencepres ville finde sted gennem prisforandringer og bevægelser af varer, service og produktionsfaktorer i stedet for gennem valutakursændringer. Så en valutaunion er i sig selv et ønskværdigt mål. Det vil på et eller andet tidspunkt være accepterbart, men kun under den forudsætning, at de der udøver kontrol ikke er politikere, men eksperter bundet af stramme regler, der frem for alt andet sigter mod prisstabilitet. Det ville blive lige som Bank of England, da den styrede ud fra

guldstandarden før Første Verdenskrig – hvad for øvrigt var fuldt foreneligt med national selvstændighed. Et sådant system vil være i overensstemmelse med det liberale ideal om at loven og ikke mennesker skal styre.

Delors-planen ser overhovedet ikke sådan ud. Det har flere målsætninger – prisstabilitet, balanceret vækst, harmonisering af levestandarden, høj beskæftigelse og ekstern ligevægt². Men det er politikernes job at fastsætte, hvorledes disse mål skal prioriteres. Forestiller man sig, at en Europæisk Centralbank skal træffe disse valg, vil den nødvendigvis blive et politisk organ med stor magt – for at kunne tilpasses disse planer går hr. Delors faktisk ud fra, at regeringerne i medlemslandene får beskåret deres magt til at beskatte og optage lån. Dette medfører klart, at Centralbanken vil blive beskæftiget med keynesiansk detaljeregulering – den politik, der gjorde England til Europas syge mand. Fru Thatcher har udtalt, at så længe hun sidder ved roret, vil England ikke være medlem af EMU og er derfor blevet kaldt for anti-Europæer. Dog forekommer det vanskeligt at tro, at det kun er den engelske regering, der vil protestere mod en sådan finregulering i Bruxelles-stil.

Fra alle sider søger man at tilskynde England (og mange af regeringens medlemmer siges at være positivt stemte) til i det mindste at tilslutte sig EMS'ens valutakursmekanisme for derved at tage det første skridt hen imod en monetær union. På den måde kan vi, siges det, få medindflydelse på, hvilken skikkelse den endelige valutaunion vil få. Tilhængerne siger, at havde England allerede været medlem, ville den aktuelle stigning i inflationsraten og det kraftige dyk ned i de røde tal i vor betalingsbalance aldrig være sket.

Fru Thatcher bør modstå et sådant råd. EMS har principielle fejl. Systemet er en mini-udgave af IMF før dollaren flød frit. Systemet har den samme tendens til at destabilisere valutaer, fordi justeringer inden for systemet giver spekulanter en sikker gevinst. I den korte tid, systemet har eksisteret, har der været mange devalueringer af francen og liren har konstant været for nedadgående. Dog har dette fundet sted i en periode, hvor de fleste af medlemmerne har benyttet sig af valuta-kontrol. Når denne kontrol skal fjernes på vej hen imod 1992, vil den manglende stabilitet blive større end tidligere.

Hertil kommer, at da sterling er en vidt udbredt international valuta, vil det være særlig vanskeligt at holde den inden for det snævre bånd, det ifølge EMS-reglerne må bevæge sig i. Farerne illustreres med, hvad der sidste år skete for hr. Nigel Lawson, da han besluttede at "skygge" marken i den tro, at dens stabilitet ville smitte af på pundet. Med det for øje søgte han at standse pundet i at flyde opad ved salg af betydelige mængder sterling. Disse ekstra pund havnede i udenlandske bankers hænder og vender tilbage for at plage os ved at udvide pengemængden og sætte stort tryk på vore forretningsbankers kreditgivning. Her har vi kilden til vor nuværende inflations-smæld på mere end 8%. På den måde blev den fremragende præstation at skabe et vældigt overskud på statsregnskabet, hvad der i sig selv ville bremse inflationen, undermineret. Det er fortsat regeringens mål at tilslutte sig EMS valutasystemet, når tiden er moden. Det kan muligvis ske en dag, ikke som en forudgående betingelse for en harmonisering, men snarere når Fællesmarkedslandenes økonomi nærmer sig hinanden som resultat af 1992.

Dette er kun nogle af eksemplerne på, hvorledes Bruxelles forsøger at pådutte os lige præcis den form for komporativ

politik, som fru Thatcher skaffede sig af med, da hun overtog regeringsmagten. Nogle vil måske blive forbavsede over at se, at socialisme og føderalisme er tvillinger i en kontinental-europæisk sammenhæng. Hvis man imidlertid tænker sig lidt om, vil man opdage, at de spirer fra den samme rod. De har den samme utopiske drift. Begge forsøger at udlette det tidligere sociale systems synder, selv om eftertrykket, det ene på kapitalistisk grådighed, det andet på national jalousi, divergerer. Recepten – magtens centralisering og harmonisering (i betydningen "ensretning") af de økonomiske og sociale vilkår – er ligeledes den samme. Socialisme og føderalisme foretrækker endvidere begge, at man harmoniserer ved at udjævne skatterne og ved hjælp af bureaukratisk kontrol. De har den samme tro, der stammer fra Marx, at økonomiske kræfter dikterer måden, det sociale og politiske system er formet på. Det er betegnende, at Jan Monnet, det Europæiske Fællesskabs arkitekt, også var opfinderen af den såkaldte vejledende planlægning i Frankrig. Det var ham, som udbredte den myte (baseret på en tvivlsom tolkning af Zollverein's rolle i forbindelse med dannelsen af den tyske nation i det 19ende århundrede) at, når først Europa var forenet økonomisk, så ville den politiske forening uundgåeligt følge i dets kølvand.

Føderalisme og socialisme har yderligere en ting til fælles – de er forældede. Begge dele er forestillinger, hvis tid er forbi. Det skulle ikke være nødvendigt at tydeliggøre socialismens universelle fiasko og mange regeringer, der i dag kalder sig socialistiske, fører i praksis en politik, der vender socialismen på hovedet. Føderalismen har ligeledes haft en eklatant rekord i antal af fiaskoer i det britiske imperiums tidligere kolonier, hvor føderale forfatninger bukkede under én efter én til fordel for diktaturer eller borgerkrig. I Europa er den opfattelse, føderalismen bygger på – at Europas befolkning på grund af den Anden Verdenskrig definitivt havde mistet troen på nationalisme og nu længtes efter et forenet Europa i stedet – slet og ret usand. National selvtilid er genfødt, især i de større stater, i Frankrig og England, men ligeledes i Tyskland og Italien. Det er kun ved at bygge på nationalstaten i stedet for at ødelægge eller svække den, at Europa kan håbe på at blive forenet.

1. Trades Union Congress, svarer nogenlunde til LO (overs. anm.).
2. d.v.s. ligevægt på hele EF-området betalingsbalancer i forhold til verdens øvrige lande (overs. anm.).

fra Economic Affairs August/September 1989, oversat af Gunnar Jacobsen.

En liberal renæssance på fransk

Af Niels E. Borges

Debatten om privatisering har ensidigt henvist til britiske analogier oghelt fortiet, hvad der på området sker i Frankrig. Det er ikke særlig rimeligt, konstaterer stod. mag. Niels Erik Borges i denne kommentar, idet netop franskmændene har opereret med særdeles raffinerede privatiserings-modeller, som Danmark kunne lære af.

Mitterand proklamerede efter valgsejren i 1988, at socialisterne hverken ville nationalisere eller privatisere. De erhvervs-politiske realiteter er imidlertid ved at overhale Mitterands rodfæstede holdning mod privatiseringer, da Nationalforsamlingen nyligt tillod forsikringskoncerner at sælge maksimum 25 pct. af aktiekapitalen som led i fusioner, skrev Erik Bjergager i en ganske udmærket artikel i Børsen mandag den 2. april. Dette kan være begyndelsen på en ny privatiseringsbølge afledt af udviklingen og ikke som led i en større liberal privatiseringsplan som den.. Jacques Chirac iværksatte i 1986.

Når talen falder på privatisering, tænker man uvilkårligt på Thatchers England og kun i langt mindre grad på Frankrig, som under Jacques Chirac privatiserede en del statslige koncerner. Det centrale emne i den franske valgkamp i 1986 var privatiseringsspørgsmålet. Da valgsejren var i hus, satte Girards borgerlige regering sig som mål at privatisere ikke færre end 65 statslige koncerner i løbet af 5 år. I starten privatiseredes mere end 1 virksomhed om måneden med pæn succes. Eksempelvis købte næsten 4 millioner franskmænd aktier i Parabasbanken. Imidlertid bevirkede den globale børsdepression i oktober 1987, at der blev sat en effektiv stopper for Girards nytænkning i det »Colbertistiske« centraldirigerede Frankrig, hvor staten i dag styrer ca. 30% af industriproduktionen. »Kun« 29 af de 65 koncerner, man havde sat sig som mål at privatisere, blev privatiseret . og oven i købet på »sølle« 9 måneder.

Privatiseringsdebatten og den liberale renæssance kom relativt sent til Frankrig, selv om flere tænketanke og intellektuelle som Henri Lepage og Pascal Salin gennem en årrække påvirkede opinionen. Dette kronedes med held i 1986, da valget først og fremmest drejede sig om privatisering.

Så snart regeringen var en realitet, nedsatte Chirac en privatiseringskommission, som skulle privatisere 9 industrivirksomheder, 13 forsikringselskaber, 4 finansaktieselskaber, 38 banker og 1 TV-kanal i løbet af 5 år. Planen styredes med en fast hånd af en kreds af tilhængere i finansdepartementet, som støttedes kraftigt af Chirac og finansminister Edouard Balladur.

Der er specielt 2 farer forbundet med privatisering af statsjendom. Den ene er, at for få køber aktier, og den anden er, at regeringen sælger aktier til alt for lav en kurs, som i den grad kan bruges af oppositionen og derved sætte en stopper for videre privatisering. Chiracs målsætning for privatiseringen af de ialt 1454 virksomheder, som de 65 koncerner bestod af, var flere. Den overordnede målsætning var af ideologisk karakter, nemlig at mindske statens styre af samfundsudviklingen, som havde taget fart efter Mitterands tiltræden i 1981.

Chirac ønskede ikke blot at privatisere de af Mitterand nationaliserede virksomheder, men også privatiserede virksomheder, der i årtier havde været drevet af staten. En anden målsætning var at gøre ansatte og befolkningen generelt til medejere af

privatiserede virksomheder. Generelt set blev 50% udbudt til salg til almenheden, maksimum 20+ blev solgt til udenlandske investorer, 10-20% blev solgt til ansatte på favorable vilkår, normalt til 20% under børsnoteringen på flerårige betalingskreditter, og ofte fik medarbejdere for æret 1 aktie for hver købt. De resterende aktier solgtes til institutionelle investorer. Forholdet mellem private og institutionelle investorer varierede dog fra privatisering til privatisering. Privatiseringsplanen gik ud på at privatisere 65 koncerner til en samlet værdi af ca. 200 mia FF og dermed overføre 900.000 ansatte fra den offentlige sektor til den private. På grund af den globale børskrise blev »kun« 29 koncerner til en værdi af 120 mia FF privatiseret, hvilket betød, at 500.000 kom over i den private sektor.

Chirac reducerede den statslige sektor med ikke mindre end 25% på kun 9 måneder! Privatiseringen betød, at hver fjerde husholdning kom til at eje aktier, hvoraf 70+ ikke havde ejet aktier før (Financial Times 29. sept. 1989). Salget af aktieposterne indebar, at den franske stat fik ca. 70 mia FF i statskassen, hvilket var betydelig mere end beregnet. Med undtagelse af Frankrigs største TV-kanal (TF 1) og en af de største banker (Société Générale) var der kun tale om reprivatiseringer. Hvis man skal kritisere den franske privatiseringsplan, må man henlede blikket på favoriseringen af kendte og etablerede kapitalinteresser. Argumentet herfor var, at disse kunne sikre en hurtig og smidig overgang i kraft af økonomisk og faglig formåen. En mere langsigtet vurdering går på, at såfremt en regering på et senere tidspunkt ønsker at nationalisere virksomheder på ny, er dette langt sværere og utrolig dyrt, jo flere ejere der er. Det betyder nemlig, at millioner af ejere skal have udbetalt en eller anden form for kompensation, der skal stå mål med den faktiske værdi, hvilket er en ekstrem dyr affære. Videre må det antages, at millioner må føle sig krænket dybt, da de fratages noget, de retmæssigt har erhvervet sig. Det vil med andre ord koste stemmer på valg-dagen.

Der må absolut ikke herske tvivl om, at det i demokratiske lande er langt mere besværligt at nationalisere virksomheder med få ejere end virksomheder med mange tusinde/ millioner potentielle vælgere. Politisk set er privatiseringens fornemste opgave at skabe så mange aktionærer som muligt for derved at skabe et så solidt vælgergrundlag som muligt. Naturligvis er der hensyn at tage til specielle virksomheder, hvor specielle konkurrenceforhold og ekspertise gør sig gældende: En stor pressionsgruppe er den bedste garant for yderligere privatiseringer, som igen medfører større vælgerpotentiale. Socialisternes magtmonopol på arbejderstemmer kan brydes af partier, der fører en folkelig kapitalistisk politik. Og som tilgodeser erhvervelsen af medarbejderaktier på favorable vilkår. Således eksisterer der ingen éntydig privatiseringsmodel. Hver enkeltvirksomhed har sit særkende og kræver hver sin privatiseringsmodel.

I de danske privatiseringsbestræbelser, som så småt er ved at tage form, er det bydende nødvendigt at anvende differentierede metoder. Dog skal man ikke overse muligheden for at bryde Socialdemokratiets vælgerandel ved at føre en folkelig kapitalistisk politik, som tilbyder medarbejderne på de af regeringen ønskede privatiserede virksomheder at købe aktier på favorable vilkår. Derved kan kernevælgere flyttes.

Niels Erik Borges

Kilde: Børsen, 24.04.90.

Socialdemokratiets holdning til privatiseringer

Det er ikke rigtigt, når debatten har fremstillet Socialdemokratiet som ubetinget modstander af privatisering, konstaterer økonom i Socialdemokratiets Politisk-Økonomiske Afdeling Peter Mogensen i denne kommentar, der er en gennemgang af partiets konkrete stillingtagen og dets principielle holdninger.

Af Peter Mogensen

Børsen bragte nyligt et indlæg fra en skribent (24/4 90), som beskrev genprivatiseringerne, gennemført i Frankrig.

Skribenten mente nu, at man med rimelighed kunne adoptere denne trang til at privatisere statsvirksomheder her i Danmark, ud fra filosofien om, at når blot borgerne selv kom i besiddelse af de mange aktier, så ville man finde privatiseringen fornuftig i meget brede kredse af befolkningen.

En gennemførelse af en »folkelig kapitalisme« – efter fransk princip – skulle således kunne medføre et solidt indhug i Socialdemokratiets vælgergrundlag.

En betydelig signalforvirring omkring de politiske partiers standpunkter i privatiseringssagerne hersker imidlertid.

Nærværende indlæg skal søge at redegøre for Socialdemokratiets holdninger i spørgsmålet.

Man må gøre sig helt klart, at der i Frankrig var tale om gen-privatiseringer. Klare drift-skabelser/erfaringer var allerede til stede, og derfor var man fra starten ganske langt oppe ad indlæringskurven.

Denne type af privatiseringer eksisterer ikke i Danmark. Det er på denne baggrund fuldstændigt usagligt at kalde den »franske metode« for anvendelig i Danmark.

Privatiseringen af de ydelsesenheder, som i dag oprører i offentligt regi, er alle karakteriseret ved, at de traditionelt altid har været netop i offentligt regi'. Der skal for de fleste ydelsesenheders vedkommende udvikles helt nye arbejdsmodeller og/eller arbejdsrutiner.

Socialdemokratiet har aldrig på noget tidspunkt været afvisende over for privatisering af visse offentlige ydelsesenheder. Ikke desto mindre er det meste af debatten blevet holdt på et plan, hvor Socialdemokratiet har været fremstillet som ubetingede modstandere af privatisering, mens KVR-regeringen har været fremstillet som ubetingede tilhængere.

Det skal fremføres, at en privatiseringsmodel, hvor staten beholder aktiemajoriteten i et nydannet selskab, ligeledes i en række tilfælde har Socialdemokratiets fulde støtte.

Socialdemokratiet har i alle, sine bestræbelser i denne privatiseringsbølge haft to retningslinjer at gå efter: 1) hvad er bedst for den konkrete virksomhed, rent driftøkonomisk, og 2) hvordan harmonerer en eventuel privatisering med de vitale krav, som samfundet stiller til virksomheden, herunder overvejelsen om, hvorvidt samfundet stadig har behov for de ydelser, som virksomheden leverer.

Regeringen derimod er drevet af en ganske bestemt motivator. Finansloven 90 blev indgået med Fremskridtspartiets hjælp. I dette forlig krævede Frem-

skridtspartiet, at regeringen skulle privatisere tor milliarder af kroner. Såfremt den ikke magtede dette, da skulle regeringen som kompensation finde milliardbesparelser på statsbudgettet.

Dette tveæggede sværd har drevet regeringen – og først og fremmest finansministeren – ud i en vild jagt på privatiseringskroner. På intet tidspunkt har man gjort sig den ulejlighed at tænke på de konsekvenser, de foreslåede privatiseringer ville have på virksomhederne. Den strategiske planlægning – og dermed beskæftigelsesmulighederne på det lange sigt i den pågældende virksomhed – har på intet tidspunkt bekymret regeringen.

Nogle eksempler skal nævnes til illustration.

Som den klareste illustration af ovenstående skal nævnes privatiseringen af Københavns lufthavn. Her ønskede regeringen som udgangspunkt at trække 1,5 milliard kroner ud af virksomheden ved privatiseringen. Derved leverede man en virksomhed – som i øvrigt er konkurrencemæssigt truet af adskillige andre lufthavne – med en soliditet på 20%. Derudover nægtede man at give en statsgaranti for de lån, som KLV måtte optage.

Socialdemokratiet fandt, at det var meget fornuftigt at omdanne KLV til et aktieselskab, således at der driftøkonomisk blev basis foren langt bedre tilrettelæggelse af investeringerne. Det blev derimod fra S-hold alene fundet forsvareligt at trække 0,5 milliard ud af KLV ved omdannelsen til aktieselskab. Dette sikrede soliditeten og nedsatte fremtidige omkostninger på lånoptagelse.

I sagen om Statsanstalten for Livsforsikring, da vil regeringen sælge aktierne til det nyoprettede holdingselskab, således at en milliardprofit til statskassen kan indkasseres. Socialdemokratiet har sagt ja til en selskabsomdannelse af Statsanstalten; men nej til en ulovlig statslig pengeinddrivelse på bekostning af kundernes bonusforventninger (en retssag er under forberedelse).

Igen fandt Socialdemokratiet, at det var i Statsanstaltens egen forretningsmæssige interesse at blive etableret i en ny konstruktion. Blandt andet renteafgiften spillede her ind.

Statens Bilinspektion ønskede regeringen ligeså at privatisere. I modsætning til de førstnævnte ydelsesenheder fandt Socialdemokratiet, at der var afgørende samfundsinteresser truet ved at lade kontrollantfunktionen blive privatiseret – og derved evt. blive solgt til et forsikringselskab. Dette argument fandt regeringen ikke relevant – men den almindelige uro i TV omkring forsikringsbranchen fik den til at foreslå, at man alene privatiserede den ikke-kontrollerende del af bilinspektionen. Imidlertid genererede denne del ikke noget over-

skud i sig selv, så man måtte helt droppe planerne.

På Socialdemokratiets initiativ er der opstartet en omdannelse af de danske teleselskaber (der forhandles endnu). Det blev forudset, at den stigende konkurrence fra bl.a. AT&T, Siemens m.v. i et liberaliseret Europa ville snarligt udkonkurrere KTAS, JTAS m.v. For at bevare arbejdspladserne i det strategiske sigt er en fusion nødvendig.

Privatiseringen af Statens Isbrydertjeneste er for grotesk et forsøg på at skrabe ind til, at del fortjener en nærmere beskrivelse.

Alt i alt har Socialdemokratiet hele tiden betjent sig af saglige argumenter, som regeringen desværre ikke har kunnet leve op til. Der ligger et selvstændigt analysearbejde forud for hver privatiseringssag og en selvstændig vurdering, som skal foretages.

En OECD udgivelse fra foråret 1989 (No 12 Spring 1989, forfatter: Alberto Pera) har i empiriske studier omkring deregulering/privatisering afsløret, at der ikke kan drages et endegyldigt svar på, hvorvidt det generelt er en fordel eller ulempe at privatisere.

En velgennemført privatisering skal altid tage udgangspunkt i samfundets interesser. Dette er ikke altid, hvad regeringen har gjort i Danmark! Alle deltagere i denne debat skylder de ansatte på de pågældende virksomheder den tjeneste, der ligger i ikke at slå alt for megen politisk plat på disse sager.

Kilde:

Børsen, 18. maj 1990.

Socialdemokratiets njet til privatiseringer

Af Niels Borges

Privatiseringsdebatten udgør en væsentlig del af Libertarianismens »realpolitik« og er aktuell med bogen »Privatiseringer – den danske model« på Forlaget Liberty.

Bogen er både teoretisk og praktisk orienteret og gør bl.a. op med fupprivatisering, som der reelt er tale om med Kastrup Lufthavn. Dette er vel et typisk eksempel på det borgerlige Danmarks forsøg på at bilde vælgerne ind, at der rent faktisk foretages privatiseringer. I debatten om privatisering gør specielt Socialdemokratiet ihærdige forsøg på at tilbagevise privatiseringsinitiativet, hvilket fremgår af nedennævnte diskurs.

Socialdemokratiet har efter mange år i opposition og ikke mindst, efter at den ene socialistiske stat efter den anden er bukket under for befolkningens frihedstrang, søgt at synkronisere terminologien om frihedsbegrebet.

Begrebssynkroniseringen kom senest til udtryk i et indlæg fra et medlem af Socialdemokratiets Politisk-Økonomiske afdeling, stud. oecon. Peter Mogensen, »Socialdemokratiets holdning til privatiseringer« d. 15. maj. Indlæggets udgangspunkt er, at Socialdemokratiet ikke afviser privatiseringer, hvorefter privatiseringsbestrebelsene afvises ganske konsekvent. Herved bidrager skribenten til den selv samme signalforvirring, som de politiske partier anlages for.

I al beskedenhed søgte jeg i min kronik den 24. april at fokusere på de herhjemme næsten ukendte

privatiseringer i Frankrig i modsætning til de tilsvarende britiske, som har fået mere opmærksomhed. Mit sigte er klart at gøre embedsmændene og politikerne opmærksomme på den »force«, det er at gøre privatiseringer til en folkesag, ved at tilbyde medarbejderne af påtænkte privatiserede virksomheder favorable købevilkår som fx at give medarbejderne 1 aktie for hver købt foruden at inddrage almindelige mennesker i aktiekøbene. Effekten er, at man opnår at flytte marginalvælgere fra socialisterne, og at man skaber en pressionsgruppe for yderligere privatiseringer, og ikke mindst umulig-

gør man næsten nationaliseringer. Dette understreges af, at Mitterands blankt afvisende holdning til at nationalisere de af Chirac 29 privatiserede koncerner. Det vil sige, at Chirac har opnået en vedvarende strukturændring af det franske samfund.

Et andet eksempel er det nyligt afholdte lokalvalg i England, som kun bidrog til en mindre tilbagegang for de konservative på trods af introduktionen af den relativt upopulære »poll tax«. Det skyldtes primært, at ca. 10 mio. briter har aktier i privatiserede virksomheder (en 5-dobling siden 1979), hvorfor de indlysende har en væsentlig interesse i at bibeholde de konservative ved magten.

Det er essentielt, at fremtidige danske privatiserede virksomheder giver medarbejderne sikkerhed mod -fyringer, Rationaliseringer kan finde sted før privatiseringen; man kan tilbyde medarbejdere en engangs-sum (150-200.000 kr.) for at forlade virksomheden og prøve noget andet, og dels kan rationaliseringen foretages i takt med naturlig afgang. Men det er vigtigt at holde sig for øje at anvende differentierede privatiseringsmetoder, hvor man tager væsentligt hensyn til fagforeningernes modstand, ved netop at tilbyde medarbejderne noget, de ikke kan afvise. Det er en vigtig pointe i det gennemorganiserede Danmark. Rent empirisk tegner der sig et næsten entydigt billede af de privatiserede virksomheder: De ekspanderer voldsomt efter et par år.

Mogensen hævder, at det er »fuldstændig usagligt at kalde den franske metode for anvendelig i Danmark«, da de virksomheder, der optræder i offentligt regi, altid har været offentlige og derfor ikke kan privatiseres, som nationaliserede virksomheder i Frankrig blev det. For det første indeholdt Chiracs privatiseringsprogram ikke kun ønsket om at re-privatisere, og eksempelvis blev en tv-station, som altid havde været en del af den offentlige sektor, privatiseret. For det andet er den anvendte logik ganske i modstrid med den logik, som lå til grund for Mitterands nationaliseringer i starten af 80'erne. For det tredje findes der en del virksomheder herhjemme, som med tiden er blevet overtaget i kommunalt,

amtsligt og statsligt regi, som med Socialdemokratiets logik snildt kan privatiseres, da de traditionelt har været i privat regi, såsom: Betragtelige dele af færgefarten, dele af Jernbanenet- tet, entrepreneurvirksomhed, bio, teatre, golfbaner, vand- forsyning, varmforsyning, busdrift, restaurationer, kiosker, cafeterier, renovation, rengøring, elforsyning, stålvalseværket, Bellacentret brandvæsen, ambulancekørsel etc., etc., etc.

I øvrigt er det ligegyldigt, om de offentlige selskaber, som skal privatiseres, er blevet nationaliseret eller oprettet i of- fentligt regi som eksempelvis de regionale naturgasselskaber, DONG, Storebæltsforbindelsen eller tv-2. Dette er med suc- ces blevet effektueret i Storbritannien og kun i mindre grad i Frankrig, da kurskorrektionerne på aktiemarkedet i okt. 87 satte en stopper herfor.

Socialdemokratiet ønsker ikke at privatisere, men at bibe- holde aktiemajoriteten på embedsmændenes hænder. At kalde dette for privatisering er at betragte som begrebsforvirring og voldtægt af privatiseringsbegrebet i bedste ,orwellske newspeak stil'. Beholdes aktiemajoriteten i offentligt regi, er det i virke- ligheden ikke andet end privat lånoptagning og/eller opsug- ning af privat købekraft. Man undgår derved at udstede ek- sempelvis så mange statsobligationer.

Mogensen kommer videre med en anden klassisk autori- tær indvending mod privatiseringer, da disse påstås ikke at va- retage »samfundets interesser«, hvorfor de må varetages af embedsmænd. Begrebet »samfundets interesser« er intet an- det end et skalkeskjul for socialistiske intellektuelle til at styre vore medborgeres forbrug på andre præmisser end vore egne, for det må vi ifølge den socialistiske terminologi være for dumme til. De offentlige tiltag har bevirket den omvendte »Robin Hood effekt«, således at det i dag er de bedst stillede, der nyder godt af velfærdsstatens skattefinansierede goder, jvf. fx SFI-rap- porten »Nederst ved bordet«.

Indgåede forlig har tvunget regeringen »ud i en vild jagt på privatiseringskroner«, mener Socialdemokratiet. Denne helt ude af proportioner manipulatoriske påstand om, at 5,25 mia er et urimeligt højt beløb, kan blot sættes i sammenhæng med, at det ikke svarer til mere end 1/3 af budgetoverskridelsen i 1989.

Privatiseringerne betyder ikke kun snævert, at den enkelte privatiserede virksomhed opnår en tiltrængt og fornyet dyna- mik men at hele samfundet får tilført dynamik. velfærden sti- ger med andre ord i samfundet i takt med antallet af privatiseringerne, da udbuddet stiger. Det betyder, at man ikke som i dag er afskåret fra at foretage et frit forbrugsvalg, da udbuddet på væsentlige områder i dag er foretaget på alle individers vegne gennem skatterne. Dette syn underbygges af Den skattepolitiske Redegørelse (maj 90): »Det offentlige konsum må i tillæg til omfordelingsvirkningen antages at inde- bære et vist velfærdsøkonomisk tab. Velfærdstab er økono- miske ressourcer, som går til spilde og dermed reducerer den kompensation, som borgerne opnår til gengæld for skattebe- talingen. Tabet kan skyldes, at den offentlige produktion er mindre effektiv end den private sektors, bl.a. på grund af van- skeligheder med at etablere tilstrækkelig stærke incitamerter til at minimere omkostningerne.« (p. 124).

Niels E. Borges



Anmeldelser

»Nyliberalen« - Organ for Frihedsfronten

Nr. 1, 1990, udgives 4 gange årligt af Frihedsfronten, Sverige. Redaktion: Anders Varveus (ansvh.), Henrik Bejke, Christian Gjergils og Johan Linder

Nyliberalen er et svensk nyliberalt/individualistisk tidsskrift med et varierende udbud af artikler. Nyliberalen indeholder såvel principielle nyliberale artikler som aktuelle reportager med nyliberalt/individualistisk indfaldsvinkel. Der er ingen tvivl om, at redaktionen tilhører en temmelig radikal nyliberal retning. Dette fremgår af sproget såvel som af Nyliberalens virkemidler, der i vidt omfang består af civil lydighedsnægtelse. I tråd med dette står der således følgende på forsiden – i forlængelse af meddelelsen om, at prisen på tidsskriftet er inklusive moms – »Skat er tyveri!« I samme radikale linje skriver ansvarshavende redaktør Anders Varveus følgende: »Skal man le eller græde? Eller skal man sprænge hele skidtet i luften? For spørgsmålet er, hvem fanden har bedt dem ‚administrere‘, dvs hvem har overhovedet bedt staten om at blande sig? Ikke mig. Har du? Eller har fl. tningene bedt om at blive administreret?« (p. 8). Dette hårde, næsten revolutionære, sprogbrug optræder også i andre artikler. Der er ingen tvivl om, at redaktionen har et næsten personligt had til staten. Dette understreges også i en mere institutionel form af en annonce på bagsiden, der reklamerer for nogle krus med nyliberale og »antistatslige« budskaber; disse tekruer sælger Nyliberalen. De lanceres under sloganet »Vis, at du hader staten!« Nyliberalens stærke individualistiske tilhørsforhold understreges af en dybdegående behandling af filminstruktøren Peter Weirs hyldet

til den individualistiske og anti-kollektivistiske etik i filmen »The society of the dead poets«, 1989.

Christian Gjergils har leveret en grundig anmeldelse af »The society and the dead poets« på ikke mindre end 6 sider. Christian Gjergils konkluderer, at individualisme ikke indebærer, at man løber rundt uden kompas, men derimod, at man slipper for at blive påtunget hvilket kompas, man vælger at følge i livet. Nyliberalens grundige behandling af »The society of the dead poets« skyldes uden tvivl, at Nyliberalens motiver i stort omfang er identiske med motivet fra »The society of the dead poets«; derfor er Henry Thoreau også fremhævet som en central skikkelse. Behandlingen af »The dead poets society« fortsætter i form af et interview med manuskriptforfatteren, Tom Schulman, og i et 4 sider langt udpluk af den svenske debat om »The society of the dead poets«.

Ved læsningen af Nyliberalen bliver det klart, at en forening af den traditionelle gammelkonservatisme og liberalisme på mange områder kun ganske vanskeligt kan forekomme. I hvert fald hvis Erik Ninn Hansens betonkonservatisme og det fremmedhad, der findes i store dele af Fremskridtspartiet, skal opfattes som eksponent for højresiden i dansk konservatisme. Således redegør den ansvarshavende redaktør Anders Varveus i en artikel for, hvordan velfærdsstaten har skabt et indvandrerhad – dette har i en længere periode været et gennemgående tema for Nyliberalen og for Frihedsfronten. Varveus beskriver, hvordan den svenske velfærdsstat betragter flygtningene som anden classes personer; han anfører, at det ifølge den svenske/skandinaviske model er forkert at stræbe

efter at få det bedre. Varveus fremhæver det groteske i, at en tjenestemand skal bedømme, om ens lidelse er tilstrækkelig stor, for at få lov til at blive i landet. »Hvorvidt man er flygtning eller ej, kan kun den enkelte afgøre«.

Anders Varveus konkluderer, at den eneste rigtige måde at håndtere flygtningetilstrømningen på er ved at lade flygtningene klare sig selv og åbne grænserne. »Mennesker, kapital, varer og tjenester skal frit flyde mellem landene. Staten har ingen ret til at blande sig«.

Nyliberalen har læserbrevsider, som er redigeret af Johan Linder. I dette nummer er der bl.a. et læserbrev, der fortæller om, hvordan man rent teknisk kan forbedre et destillationsapparat, som Frihedsfronten gennem »Nyliberalen« har formidlet salget af. Den aktionsprægede linje har også gjort sig

gældende på andre områder. »Nyliberalen« har grundlagt en formidling af sort arbejde, en formidling af boliger, der ikke er registreret af myndighederne. »Nyliberalen« har hjulpet flygtninge med at gemme sig for myndighederne. »Nyliberalen« ville ikke finde sig i statens umoralske monopolisering af æteren, hvorfor redaktionen påbegyndte illegale radioudsendelser, og »Nyliberalen« har solgt spiritus på åben gade blot for provokationens skyld.

Nyliberalen er opmuntrende læsning og en god påmindelse om, at man ikke skal miste modet trods den undertrykkende stats fortsatte vækst; men man skal leve sit eget liv desuagtet angrebene: »Carpe diem«.

Per Ørum-Hansen

The anticapitalistic mentality

Af Ludwig von Mises,
Libertarian Press, 1956, 134 s.

Ludwig von Mises, som var en af forgængerne af den østrigske neoklassiske skole, gav med »The anticapitalistic mentality« socialisterne det sidste nådestød. Han gjorde i denne bog endeligt op med alle floskler om socialister som velmenende og godtroende mennesker. Han påviser, at socialister er hyklere, tabere og folk, som føler sig forbigået. Grunden til deres afsky for kapitalisme er i virkeligheden, at den fungerer som en »sandsiger«. Ved det gamle feudalistiske styre kunne manden på bunden altid undskylde sig med, at han ingen muligheder blev givet; men den går ikke i et kapitalistisk samfund. Her viser lønnen den konkrete værdi af ens arbejde for samfundet. Folks motiver til at blive socialister er derfor misundelse og janteloven. Men da ingen vil erkende, at man er jaloux på de rige, skydes skylden på kapitalismen, som man bebrejder ikke yder en retfærdig behandling!

Selv om bogen lægger vægt på kapitalismens økonomiske overlegenhed over for socialismens, tages friheden i et samfund også op. Men det er her vigtigt at indse, at kapitalismens økonomiske fundament er samtidig grunden til den store frihed. Mises påpeger, at man kun har en fri presse der, hvor der er privat kontrol over produktionsmidlerne. Når staten går ind og styrer pressen enten direkte eller indirekte, vil det altid have en begrænset pressefrihed til følge. Da hverken staten eller fagforeninger kan tolerere kritik. Da en fri presse også er en af garantierne for et frit samfund, må konklusionen derfor være, at hvis man ønsker ytringsfrihed og sikkerhed for ikke at blive udsat for tvang, er en laissez-faire liberalisme påkrævet. Med hensyn til frihed beskriver Mises også, hvordan vesten har været kendetegnet ved en uophørlig kamp for frihed.

For at bevare friheden siger Mises også, at »society cannot exist if there is no provision for preventing unruly people from actions incompatible with community life.« (p. 90). På dette grundlag konkluderer han dog fejlagtigt, at et samfund ikke kan eksistere uden en stat, og overser derved fordelene ved et statsløst samfund, hvor også de fredsbevarende enheder vil komme under markedsmekanismen og derved effektiviseres. Han, siger da også: »The political concept of individual's freedom

means: freedom from arbitrary action on the part of the police power« (p. 90); idet han indser denne faretruende sandhed burde det netop være nærliggende at nedlægge staten og derved fjerne truslen for overgreb på legal basis.

Om menneskets natur skriver Mises også. Hvordan det ligger til menneskeheden at udvikle sig, tilsigtet eller uforskyldt, vil den »unaturlige« stat altid virke hæmmende på udviklingen i samfundet. Den bremser udviklingen og menneskeheden og enten udsætter eller helt ødelægger muligheden for viden inden for teknologi, fysik, medicin og alle de andre felter, vi kun bruge til at skabe et bedre samfund. Det vil sige, at kapitalismen er den mest naturlige styreform, der giver mulighed for udvikling og ikke tilsigter et endeligt mål. Man kan også sige, at liberalismen er progressiv; den udvikler sig fortløbende; det er et åbent spil med uanede muligheder.

Ud over de socialistiske indvendinger mod kapitalismen skriver Mises også om de ikke-økonomiske indvendinger.

Der er to hovedargumenter fra socialisternes side mod kapitalismen. Det første er, at materielle goder ikke gør folk lykkeligere, og for det andet, at det ikke er alle, der har disse goder. Begge argumenter er rigtige; men ingen af dem kan siges at være en indvending mod kapitalismen, tværtimod.

Til det første kan siges, at ethvert gode opfylder et ønske; det, at mennesker så altid vil finde nye behov, er ikke kapitalismens skyld; den giver blot tolk mulighed for at opfylde så mange ønsker som muligt til så billig en pris som muligt. Desuden er det de færreste mennesker, som vil definere et liv helt uden materielle goder, som fx visse munke, for en lykkelig tilværelse. Til argument nr. 2 er kapitalismen faktisk den bedste løsning på problemet. I et kapitalistisk samfund vil tiden mellem, at kun de bedst stillede i samfundet har et gode, og til, at det bliver alment tilgængeligt, være mindre end i noget andet samfund.

I ler kan blot nævnes tv. radio, opvaskemaskine, telefon og mange andre goder fremstillet under kapitalismen, og som hurtigt blev hvermands eje. Socialisternes motiver er dog ikke de eneste emner, som bliver gennemskuet af den klart seende Mises. Også »proletar litteraturen« bliver taget op og forkastet. Den eksisterer på grund af forfattere, som bevidst ikke skriver den indlysende sandhed, eller af folk, som i deres marxistiske tro kun ser, hvad de ønsker at se. Denne fejl kan man

bestemt ikke tilskrive Mises.

Bogen, som har været en bestseller verden over (11 oplag), er blandt Mises' letteste, men stadig med kontroversielle synspunkter og med stor indsigt i de omtalte emner. Bogen virker mere som en konklusion på hans mere dybdegående bøger

som fx »Human Action« og »Socialism«, hvilket bevirker, at visse spørgsmål behandles en smule overfladigt; men bogen er bestemt læseværdig for enhver libertarianer.

Christoffer Boe

Manden, der ville være skyldig

Af Henrik Stangerup

Lindhardt og Ringhof, 1990, 152 s.

Henrik Stangerups forfatterskab er Libertas læsere stødt på før. Senest anmeldte redaktør Niels Erik Borges Stangerups samling af essays »Den kvarte sandhed«. I dette forår udgiver Henrik Stangerup en ny roman, der vil udkomme under titlen »Broder Jacob«.

Nyligt kom filmen »Manden, der ville være skyldig«, der blev instrueret af Stangerups gamle bonkammerat Ole Roos, der bl.a. har instrueret »Hærværk« (af Tom Kristensen) og »Forræderne« (af Eril Aalbæk Jensen). Mange var skuffede over filmen, da temaet afviger en del fra bogen, som Stangerup udgav i 1973.

Psykolog Jesper Jensen, den senere formand for Dansk Forfatterforening, skrev sidst i 60'erne i bogen »Præk« og i aviserne, at alle forældre burde udstyres med et certifikat, der godtgjorde deres egnethed som forældre. Forældrene skulle dokumentere, at de ville drage deres søm eller datter op til at blive en god og harmonisk samfundsborger med en klippefast tro på demokratiet. Mange politikere var – i kølvandet på '68-oprøret' – kraftigt inspireret af tanken om det totale demokrati, hvor harmonien og lykken råder. Med andre ord: En utopi, der forudsætter, at enkeltindividerne indoper sig under statens krav og værdinormer. Deraf følger også, at de accepterer statens værdigrundlag. Og at de, der tvivler på den gode stat, får deres børn tvangsfjernet. Det vidste Henrik Stangerup, og det skrev han!

Den provokerende forfatter Stangerup tog de velmenende politikere og skolefolk på ordet og byggede sin roman »Manden, der ville være skyldig« op efter disse tanker. Han realiserede i sin roman tanken om det harmoniske (læs: socialistiske) menneske i den yderste konsekvens. Dermed lagde han op til en diskussion om det enkelte menneskes ret til på egne præmisser at foretage personlige valg med et dertil hørende ansvar.

I et interview har Stangerup fortalt mig følgende om bogens mere filosofiske forudsætning:

»Det er først og fremmest et opgør med den marxisme, der siger, at mennesket er uden skyld. Det at ville være skyldig betyder helt bogstaveligt: At ville være årsag til. Altså: Jeg er skyldig i, at bordet flytter sig, hvis jeg skubber til det. Det vil sige, at jeg har en fri vilje. Det er i virkeligheden det, bogen handler om, nemlig at hovedpersonen vil have bekræftet, at han har en fri vilje. Det er et **opgør** med ideen om, at mennesket er en rotte i en boks, der kan manipuleres (med) og på den måde blive til det perfekte menneske uden neuroser og angst. Et opgør med en deterministisk opfattelse, der siger, at der ikke er noget, der hedder individ, og at Søren Kierkegaard godt kan pakke sammen. Så derfor er det en kierkegaardsk bog i form af et oprør mod den determinisme.«

»Politiker tyvstarter på Henrik Stangerups fremtidsroman,« lød det i fredags udgaven den 12. oktober 1973. Underrubriken fortalte klart, at »Nu får De 22 chokerende dage med ... historien om manden, der har myrdet sin kone og nu må kæmpe for at få lov til at tage ansvaret for sin handling – i 1984-samfundet, hvor »hjelperne«, psykologerne og pædagogerne har afskaffet skyldproblemet ... om hans nederlag og sejr midt i vanviddet.«

Hovedpersonen Torben, der er forfatter, var sammen med sin kone Edith, hvem han som nævnt myrder, med i 68-oprøret. De troede på de oprindelige idealer om frihed. Bogens nutid er 15 år efter, hvor det socialdemokratiske samfund bygger på en ideologi, hvor alle lederne i samfundet er velmenende. De vil kun det gode. De vil afskaffe den personlige skyld. Imidlertid hanbåde Torben og i særdeleshed Edith, der gik i spidsen for en protestbevægelse mod indførelse af det Jesper Jensen'ske barnecertifikat, kæmpet mod disse tendenser. Men slaget er tabt. Dyrkelsen af det harmoniske samfund – som kaldt ved sit rette navn hedder demokratismen – er i bogen total, og ligeså er ufriheden, der følger som konsekvens af førstnævnte.

Undertonen i bogen er ret klar. I virkeligheden er de gode viljers tyranni nok om muligt endnu slemmere end slet og ret diktatur, for i det gode samfund er statens overgreb legitimeret og camoufleret med frasen om, at kränkelsen er til for borgernes bedste. Derimod er overgreb i et diktatur åbenlyst i styrets interesse – og det lagges der som oftest ej heller skjul på, hvorfor alle i realiteten tager afstand fra en sådan åbenlys urimelighed. Det siger sig selv, at afstandtagen er langt sværere i det land, hvor der sidder en af flertallet valgt regering. Derfor kommer oprøreren uvægerligt til at tage sig ud som en art ekstremist. Det viser Stangerup tydeligt i skildringen af Torben, der har den moralske ret til det personlige ansvar (skylden), mens et flertal har konstitueret retten til uskyld. Her er det virkelig eneren mod det, Henrik Ibsen kalder »den kompakte majoritet«. En anden parallel kunne væregi Howard Roark i »Og verden skælvede« af Ayn Rand. Her står eneren, der forfægter den funktionalistiske retning inden for arkitekturen over for flertallet, der støtter det mere neoklassisicistiske byggeri. Ligesom koark nægter kompromis'et, kæmper Stangerups Torben for sin skyld og nægter den mindste grad af uskyld i drabet på hustruen Edith.

Efter drabet bliver sønnen Jesper herefter taget fra ham. Nu må Torben gennem behandlerhelvedet, der forklarer ham, at han slet ikke er skyld i Ediths død – prøv at se, hvor smart det formuleres af en psykolog:

»De er plaget af skyldfølelse. De vil ene mand bære alverdens synd på Deres skuldre, og De har svært ved at skelne væsentligt fra uvæsentligt. De er besat af ligegyldige detaljer og voldsomme visioner, og ofte bliver De offer for tankeflugt,

der let antager karakter af mareridt. Men Deres fansai spiller Dem fortsat et puds og indgår i forbindelse med Deres overdrevne skyldfølelse: hvad der kunne være forståelige selvbebrejdelser, fordi Deres kone omkom efter et hidsigt skændsmål med Dem, bliver til den fikse idé, at De slog hende ihjel. Og siden har De i den grad været fange af Deres fantasi, at De endte med at gå ned med flaget« (s.94).

I øvrigt er det meget sigende, at Stangerups egne problemer i kulturlivet for alvor startede efter »manden., der ville være skyldig«, da kritikere og kolleger samt politikere følte sig hængt ud. Manden er ekstrem højrepropaganda, lød det fra Informations Søren Schou.

Det kulturradikale og neomarxistiske parnas genvandt, først rigtig respekten for Slangerup omkring udgivelsen af den kunstnerisk brillante roiraner om 2 mænd, der hver for sig var oprørere mod konventionalitet og vanetænkning. »Vejen til Lagos Santa« (1981.), om naturvidenskabsmanden P.W. Lund, der levede i første halvdel af det 19. århundrede, og »Det er svært at dø i Dieppe« om den kendte litterat P.L. Møller, der gik i frivilligt eksil, efter at Kierkegaard afslørede, at han var bagmanden bag »forsaren«. Det var datidens i øvrigt største oppositionelle skrift med sine 3000 eksemplarer.

Jesper Beinow

South Africa's War against Capitalism

Af Walter E. Williams,
Praeger, New York, (Cato Institute), 1989, 160 s.

Alene titlen kan virke som en provokation på de fleste. Det er jo den almindelige opfattelse, at Sydafrika er et racistisk højre-ekstremistisk land, hvor hvide kapitalister udnytter de sorte. Helt i overensstemmelse med kommunistiske vrangforestillinger om kapitalismens ondskab.

Walter Williams: er sort amerikansk. forskningsprofessor i økonomi ved George Mason Universitetet. At en sort skriver en bog om Sydafrika, der ikke er en hyldest til ANC og en massiv fordømmelse af det hvide apartheidstyre, er den anden provokation, mange læsere vil føle.

Når man forbi provokationerne og så langt som til at læse bogen, vil men opleve, at det er en forfatter, som har sat sig grundigt ind i emnet. Med sikkerhed at sige, hvor grundigt Williams har undersøgt sagen, kræver, at man selv har besøgt Sydafrika og ved selvsyn oplevet det land, der i sine egne turistbrochurer glamourøst kalder sig »En hel verden i et land«.

Williams bruger megen plads og mange ord på at beskrive den historiske baggrund for, hvorfor Sydafrika har udviklet sig til det land, vi kender i dag. Det er meget nyttigt, eftersom hans konkluderende påstande ellers ville komme til at svæve frit i luften for de mange læsere, der kun har deres traditionelle fordomme om Sydafrika at bygge på.

Williams søger ikke at forsvare apartheid, hvilket også ville være forkert. Men han gør det, alt for mange glemmer, nemlig at sætte apartheid-styret i relief.

Ganske vist skal man ikke undskylde sit eget tyveri med, at naboen også stjæler – men det kan være kundskabende at se på, hvorledes nogle af de lande, der har fordømt apartheid mest, behandler sine egne sorte. Williams har af indlysende grunde flest sammenligninger mellem Sydafrika og USA. Et af de mere barske eksempler på USA's hykleri er følgende: I perioden 1882 til 1951 blev 4.730 personer lynchet i USA. 1.293 var hvide – 3.437 var sorte! I Sydafrika er der ikke registreret nogen lynchning siden 1858, hvor 42 Bantu krigsfanger blev hængt.

Williams har argumentationsskytset i orden, når han retorisk skriver: »For dem, der ikke mener, at en sammenligning af sorte i USA og sorte i Sydafrika er fair, eftersom de sorte i USA ikke er urbefolkningen, så er jeg villig til at tage argumentationen på USA's behandling af sin urbefolkning – indianernes«.

Williams ærinde er – som titlen meget malerisk angiver – at

anfægte den traditionelle populistiske påstand om, at det er rå kapitalisme, der er årsagen til apartheid. Williams gør i den forbindelse meget ud af at analysere de love, som apartheid bygger på, og deres oprindelse. En af de påstande, Williams tager fat på, er den, at den hvide regering har indført apartheid for at skaffe storindustrien billig arbejdskraft. »Land Act« fra 1911, der bestemmer, hvor racerne må bo og købe jord, kan nok være med til at gøre den sorte arbejdskraft billigere, idet de sorte derved mistede mobilitet. Men samtidig blev der indført en »Wage Act«, der fastsætter minimumslønninger, som bestemt ikke reducerer lønningerne for de sorte. Minimumslønningerne blev rent faktisk indført for at forhindre, at sort arbejdskraft skulle underbyde de hvide! Det var således ikke for at fremme industriens interesser, men for at lukke munden på den hvide arbejderklasse og dens fagforeninger. Alle de mange reguleringer til fremme af de hvides privilegier betyder i den sidste ende, at virksomhederne får deres profitmaksimerings muligheder indskrænket.

En lang række af apartheid's meget bureaukratiske og restriktive love har også en afledt effekt, som er alt andet end i »den onde kapitalismes« interesse. Ofte betyder de absurde regler, at virksomhedernes efterspørgsel af arbejdskraft så vel som produktafsetningsmuligheder bliver minimeret voldsomt. Williams skriver endvidere: »Den kendsgerning, at mennesker søger velstandsfremgang, medfører en tendens i retning af lavomkostningsadfærd«. De mange apartheidregler hindrer både sorte og hvide i en adfærd, som er økonomisk fornuftig.

Regeringer kan afskaffe restriktioner, men – forsøg det gerne – regeringer kan ikke forbyde markedskræfterne; de vil altid arbejde videre. Markedskræfterne vil, uanset hvor restriktivt et samfund er, altid få folk til at søge at gennemføre gensidigt fordelagtige udvekslinger. Jo mere apartheid eller anden lovgivning Sydafrika eller andre stater pålægger deres folk, jo flere aktiviteter vil søge mod det sorte eller grå marked. Med denne vitaminfyldte udladning placerer Williams sig selv og sin bog på listen over frimarkedstilhængerne.

Når socialismen har haft så god grobund blandt Sydafrikas sorte befolkning, skyldes det, at ANC (hvis chefidéolog er Joe Slova, der er tidligere KGB agent) og andre har haft held til at udnævne apartheid til et produkt af kapitalisme. Derfor er det meget svært at overbevise den sorte befolkning om, at yderligere socialisme kun vil føre til meget værre forhold for dem selv. Men også hvide – som fx tidligere præsident P.W. Botha – har et medansvar for den sorte befolknings forkvaklede syn

på det frie marked og kapitalisme. Den 31. januar 1986 sagde Botha i sin årlige parlamentstale: »Vores land er i dag et symbol på det frie marked ...«

Williams er frimarkedstilhænger; han argumenterer godt for, at et Sydafrika med fri markedsøkonomi aldrig vil betyde racisme eller anden uøkonomisk forskelsbehandling. Det frie marked vil bringe folk sammen om at gennemføre gensidige fordelagtige handeler, uanset hudfarve.

Derfor er Sydafrikas apartheid-styre *ikke* funderet på kapitalisme, men langt overvejende på socialistiske/socialdemokratiske idealer om statsstyring og befolkningskontrol.

Fra mit eget besøg skal blot nævnes et enkelt eksempel på, hvad afskaffelse af apartheidlove betyder i retning af et frit marked. Frem til 1988 var det forbudt for sorte at udøve gadehandel. I de to år frem til 1990 indebar en afskaffelse af forbudet, at gadehandelen (salg af alt fra aviser og en pose æbler til serviceydelser og taxibustjeneste) udviklede sig så eksplosivt, at den i dag udgør over 10 pct. af Sydafrikas BNP! Der beskæftiges hundredtusinder . folk; det sociale system aflastes, og kunderne får gode og friske varer til rimelige priser. Taberne – hvis det udtryk kan anvendes – er de hvide butiksindehavere,

der tidligere havde et statsbeskyttet monopol på salg af de mange ydelser. Markedet har dog ingen tabere, da de hvide butiksindehavere gennem konkurrencen er blevet tvunget til at sænke priserne og højne kvaliteten, hvilket ubetinget er i forbrugernes favør.

Williams afholder sig klogt fra at udnævne sin bog til at være et orakel. Det er bogen ikke, og den er heller ikke tænkt sådan. Bogen skal modtages som det, den er – en grundig tilbagevisning af, at kapitalismen er skyld i apartheid og et analytisk fingerpeg omgæt Sydafrikas eneste vej ud af problemerne går ad det frie marked. Længere når bogen ikke. For libertarianeren er bogen ganske nyttig læsning i forbindelse med »The solution« og »Let the People Govern« – der er henholdsvis bog nr. 1 og 2 om Sydafrika fra tænketanken »Free Market Foundation« i Sydafrika. Når Williams' bog er god for sig selv, eller i det libertarianske Leon Louw-selskab, skyldes det de mange præcise og nøgterne beskrivelser af den situation, der herskede i Sydafrika i 1989. Det får tilhængerne af Leon Louw's Solution på problemerne til at stå endnu mere fast.

Kim Behnke

Den anarkistiske bankier

Af Fernando Pessoa,
Nansensgade Antikvariat 1991, 75 s.

Nansensgade Antikvariat har flor nylig i sin serie, »Kælderbiblioteket«, udgivet et lille skrift af den portugisiske digter, Fernando Pessoa (1888-1935). Det hedder *Den anarkistiske bankier*, og det udkom første gang i 1922 som en artikel i et tidsskrift, *C ontempo-rânea*.

Teksten er en samtale mellem fortælleren og bankieren, der forklarer, hvad der er den rene anarkisme:

»Hvad er det, en anarkist vil? Frihed – sin egen og sine medmenneskers frihed, hele menneskeheds frigørelse. Hans ønske er at frigøre sig fra de sociale illusioners indflydelse og tryk; han ønsker i det store og hele at være så fri som fra fødslen af, som da han blev sat i verden; sådan som det i retfærdighedens navn burde være, og den frihed ønsker han både for sig selv og for sine medmennesker ...«

Og skridt for skridt forklarer bankieren sin ven, der mener, at anarkisme er noget med fagforeninger, bomber og anden revolutionsromantik, at anarkisme, sand anarkisme – det er den enkeltes personlige frigørelse fra de eksisterende normer og konventioner: den enkeltes egoistiske indsats for at opnå det maksimale for sig selv – og derefter bliver anarkismen for menneskeheden summen af disse personlige frigørelser og indsatser – i det anarkistiske samfund.

Det kan ikke nås ad politisk vej, for selve den politiske bevægelse og dens arbejde vil udrydde anarkismen blandt de folk, som arbejder sammen. Nogle vil gøre sig til tyranner over de andre, som helt frivilligt vil undergive sig tyranniet, siger Pessoa. Og han har jo ret; så mon ikke han i virkeligheden får ret i et andet af sine udsagn:

»... og hvis anarkismen er uigennemførlig, så kan kun det borgerlige samfund, sådan som jeg har påvist det, opfattes som retfærdigt og værd at forsvare ...« Denne lille bog bør ligge i enhver students taske.

Villy Dall